

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

diplomová práce

doc. PhDr. Miroslav Sapík, Ph.D.

Pavla Háková
5.ročník, ČJ-OV/ZŠ
2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Multikulturní výchova vypracovala samostatně s použitím pramenů uvedených v seznamu literatury.

České Budějovice 15. dubna 2007

.....

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Miroslavu Sapíkovi, Ph.D.
za odborné vedení a pomoc při zpracování mé diplomové práce.

ANOTACE

Ve své diplomové práci bych se chtěla zabývat Multikulturální výchovou. Multikulturální výchova jako jeden z průřezových tematických celků je součástí výchovy k občanství a vytváření občanských postojů a hodnot.

Nejprve bych se zaměřila na objasnění termínu multikulturální výchova a její zasazení do Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání; na vysvětlení základních pojmů a na vědecké přístupy, které pomáhají pochopit multikulturální výchovu. Dále bych se zabývala tím, co vede společnost, aby byla vyučována multikulturální výchova; co může přispívat k multikulturálnímu poznání a soužití; jaké jsou vhodné vyučovací metody. Chtěla bych také ukázat cíle, které si multikulturální výchova klade. V závěru své práce bych řešila praktickou přípravou hodiny.

ABSTRACT

In my diploma work I would like to deal with a multicultural education. The multicultural education, as one of the cross – sectional thematic wholes is a part of the education for a citizenship, and for a creation the civil attitudes and values.

First I´d like to clean a term of the multicultural education and its insertion to General – educational program for the primary education, for the account of the basic conceptions, and for the scientific approaches which help to comprehend the multicultural education. Next I´d like to deal by what leads the sociality to educate the multicultural education, what can benefit to multicultural knowledge and a common life – which educational methods are suitable. I´d like to show the objectives, which the multikultural education makes too. In fine of my work, I´d like to solve the practical preparation for the lessons.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA.....	9
2. RÁMCOVĚ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM.....	10
3. ZÁKLADNÍ POJMY.....	13
3.1. Etnikum, etnicita, etnické vědomí.....	13
3.2. Národ, národnost, národnostní menšina.....	14
3.3. Rasy a rasismus.....	15
3.4. Xenofobie.....	16
3.5. Kultura, akultura, asimilace.....	17
3.6. Předsudky a stereotypy.....	18
4. VĚDECKÉ PŘÍSTUPY ZAKLÁDAJÍCÍ MULTIKULTURNÍ VÝCHOVU...	19
4.1. Kulturní antropologie.....	19
4.2. Etnologie a etnografie.....	19
4.3. Sociologie.....	20
4.4. Interkulturní psychologie.....	20
4.5. Etnopsychologie.....	20
4.6. Komparativní lingvistika a etnolingvistika.....	20
4.7. Pedagogika.....	21
4.8. Mezinárodní právo.....	21
5. KOMUNIKACE.....	23
6. JE TŘEBA MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA I U NÁS?.....	25
7. MOŽNOSTI ŠKOLY V MULTIKULTURNÍ VÝCHOVĚ.....	27
8. CÍLE MULTIKULTURNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	29
9. PRAKTICKÁ PŘÍPRAVA.....	33
9.1. 6. ročník.....	34
9.2. 7. ročník.....	35
9.3. 8. ročník.....	36
9.4. 9. ročník.....	54
ZÁVĚR.....	61

RESUMÉ.....	62
SEZNAM LITERATURY.....	63
PŘÍLOHA.....	64

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma Multikulturní výchova. V dnešním světě, světě bez hranic, je třeba rozvíjet a udržovat tolerantní vztahy a spolupráci s jinými lidmi, bez ohledu na jejich kulturní, sociální, náboženskou, zájmovou nebo generační příslušnost. Měli bychom poznat vlastní kulturu a zároveň porozumět kultuře odlišné. Multikulturní výchova se snaží vést ke spravedlnosti, solidaritě, toleranci, k chápání a respektování neustále se zvyšující sociokulturní rozmanitosti, k rozpoznání projevů rasové nesnášenlivosti.

Významnou úlohu hraje škola. Žáci by měli: dozvědět se co nejvíce o jiných kulturních a sociálních skupinách, vytvořit si porozumění k příslušníkům těchto skupin, uplatňovat svá práva respektovat práva druhých, umět se s druhými domlouvat, předcházet nedorozuměním a konfliktům, popř. je umět řešit, neobávat se odlišnosti, nesoudit podle prvního dojmu, být citliví a ostražití vůči stereotypům v myšlení a jednání, oceňovat druhé i sám sebe. Učitelé mají ve výchově proti xenofobii a rasismu nezastupitelnou roli.

Pro budoucí život je významné poznávat jiné kultury, tolerovat jejich odlišnosti, umět spolupracovat s lidmi z různých kulturních prostředí a předcházet tak řadě nedorozumění a z nich vyplývajících problémů.

1. MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Ačkoliv lidstvo si je vědomo již od nejstarších historických dob svých rozdílů etnických, rasových, jazykových či náboženských, teprve zhruba před třiceti lety se začalo v různých vědeckých disciplínách prosazovat poznání o potřebě záměrného vzdělání lidí o těchto rozdílech. Dostalo se tak přesvědčení o tom, že lidstvo má přes nejrůznější své odlišnosti také mnoho společného a že odlišnosti nesmí být příčinou nepřátelství, nenávisti, či dokonce válek, nýbrž naopak jsou zdrojem bohatství lidské společnosti.

V České republice stejně jako v jiných zemích se neustále zintenzivňují mezinárodní kontakty lidí různých etnik, národů a ras, rostou počty imigrantů a azylantů, objevují se nová místa etnických konfliktů atd. To vše vyvolává nutnost realizovat již od počátečních let školní docházky určité složky vzdělávání, pro které se vžil termín **multikulturní výchova**.

Multikulturní výchova se dostala do vzdělávacích programů a do učebnic škol různých stupňů a druhů, včetně nejnovějšího Rámcového vzdělávacího programu pro základní školu. Učebnice občanské výchovy a společenských věd dnes obsahují solidně zpracovaná a pro žáky asi zajímavě prezentovaná témata týkající se např. kulturních a etnických specifičností lidí, problémů soužití národnostních a náboženských skupin atd. V české odborné terminologii se převážně používá termín multikulturní¹ výchova; vyskytují se i terminologické varianty: interkulturní² výchova, interkulturní vzdělávání, mezikulturní výchova.

Multikulturní výchova je příprava na sociální, politické a ekonomické reality, které žáci prožívají v kulturně odlišných stycích.

„Multikulturní výchova vyjadřuje snahu vytvářet prostřednictvím vzdělávaných programů způsobilost lidí chápat a respektovat i jiné kultury než svou vlastní. Má značný praktický význam vzhledem k vytváření postojů vůči imigrantům, příslušníkům jiných národů, ras apod.“³

¹ Pozn. Slovo multikulturní - multi – první část složených slov dávající druhé části význam mnoho -, mnohonásobný; srv. Slovník cizích slov pro nové století. Dialog, Litvínov 2004, str.172.

² Pozn. Slovo interkulturní - inter – první část složených slov s významem mezi, uvnitř, během, před; srv. Slovník cizích slov pro nové století. Dialog, Litvínov 2004, s.172.

³ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník. Portál, Praha 1998, s.137.

2. RÁMCOVĚ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) vymezuje povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání. Základním cílem vzdělávání se tak podle RVP ZV stává snaha vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí, jež jsou využitelné v životě a v dalším vzdělávání.

Multikulturní výchova je jedním z průřezových témat RVP ZV. „Umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní identitu, tradice a hodnoty.

Multikulturní výchova zprostředkovává poznání vlastního kulturního zakotvení a porozumění odlišným kulturám. Rozvíjí smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci, vede k chápání a respektování neustále se zvyšující sociokulturní rozmanitosti. U menšinového etnika rozvíjí jeho kulturní specifika a současně poznávání kultury celé společnosti, majoritní většinu seznamuje se základními specifiky ostatních národností žijících ve společném státě, u obou skupin pak pomáhá nacházet styčné body pro vzájemné respektování, společné aktivity a spolupráci.

Multikulturní výchova se dotýká i mezilidských vztahů ve škole, vztahů mezi učiteli a žáky, mezi žáky navzájem, mezi školou a rodinou, mezi školou a místní komunitou. Škola jako prostředí, v němž se setkávají žáci z nejrůznějšího sociálního a kulturního zázemí, by měla zabezpečit takové klima, kde se budou všichni cítit rovnoprávně, kde budou v majoritní kultuře úspěšní i žáci minorit a žáci majority budou poznávat kulturu svých spolužáků – příslušníků minorit. Tím přispívá k vzájemnému poznávání obou skupin, ke vzájemné toleranci, k odstraňování nepřátelství a předsudků vůči „nepoznanému“.

Multikulturní výchova prolíná všemi vzdělávacími oblastmi. Blízkou vazbu má zejména na vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, Člověk a společnost, Informační a komunikační technologie, Umění a kultura, Člověk a zdraví, z oblasti Člověk a příroda se dotýká především vzdělávacího oboru Zeměpis. Vazba na tyto oblasti je dána především tématy, která se zabývají vzájemným vztahem mezi příslušníky různých národů a etnických skupin.

Přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- poskytuje žákům základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti;
- rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti a využívat interkulturních kontaktů k obohacení sebe i druhých;
- učí žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, uplatňovat svá práva a respektovat práva druhých, chápat a tolerovat odlišné zájmy, názory i schopnosti druhých;
- učí přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny etnické skupiny všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazená jiné;
- rozvíjí schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských sociálních skupin a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin;
- rozvíjí dovednost rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti a napomáhá prevenci vzniku xenofobie;
- učí žáky uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a připravenosti nést odpovědnost za své jednání;
- poskytuje znalost některých základních pojmů multikulturní technologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost, netolerance.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- pomáhá žákům prostřednictvím informací vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, reflektovat zázemí příslušníků ostatních sociokulturních skupin a uznávat je;
- napomáhá žákům uvědomit si vlastní identitu, být sám sebou, reflektovat vlastní sociokulturní zázemí;
- stimuluje, ovlivňuje a koriguje jednání a hodnotový systém žáků, učí je vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, nikoli jako zdroj konfliktu;
- pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti;
- vede k angažovanosti při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu;
- učí vnímat sebe sama jako občana, který se aktivně spolupodílí na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám.

Tematické okruhy průřezového tématu

Tematické okruhy Multikulturní výchovy vycházejí z aktuální situace ve škole, reflektují aktuální dění v místě školy, současnou situaci ve společnosti. Výběr a realizace daného tematického okruhu, popř. tématu mohou být významně ovlivněny vzájemnou dohodou učitelů, učitelů a žáků, učitelů a rodičů apod.

▪ **Kulturní diferenciac**e – jedinečnost každého člověka a jeho individuální zvláštnosti; člověk a jako nedílná jednota tělesné i duševní stránky, ale i jako součást etnika; poznávání vlastního kulturního zakotvení; respektování zvláštností etnik (zejména cizinců nebo příslušníků etnik žijících v místě školy); základní problémy sociokulturních rozdílů v České republice a v Evropě.

▪ **Lidské vztahy** – právo všech lidí žít společně a podílet se na spolupráci; udržovat tolerantní vztahy a rozvíjet spolupráci s jinými lidmi, bez ohledu na jejich kulturní, sociální, náboženskou, zájmovou nebo generační příslušnost; vztahy mezi kulturami (vzájemné obohacování různých kultur, ale i konflikty vyplývající z jejich rozdílnosti); předsudky a vžité stereotypy (příčiny a důsledky diskriminace); důležitost integrace jedince v rodinných, vrstevnických a profesních vztazích; uplatňování principu slušného chování (základní morální normy); význam kvality mezilidských vztahů pro harmonický rozvoj osobnosti; tolerance, empatie, umění vžít se do role druhého; lidská solidarita, osobní příspěvek k zapojení žáků z odlišného kulturního prostředí do kolektivu třídy.

▪ **Etnický původ** – rovnocennost všech etnických skupin a kultur; odlišnost lidí, ale i jejich vzájemná rovnost; postavení národnostních menšin; základní informace o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti; různé způsoby života, odlišné myšlení a vnímání světa; projevy rasové nesnášenlivosti – jejich rozpoznávání a důvody vzniku.

▪ **Multikulturalita** – multikulturalita současného světa a předpokládaný vývoj v budoucnosti; multikulturalita jako prostředek vzájemného obohacování; specifické rysy jazyků a jejich rovnocennost; naslouchání druhým, komunikace s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, vstřícný postoj k odlišnostem; význam užívání cizího jazyka jako nástroje dorozumění a celoživotního vzdělávání.⁴

⁴ Jeřábek, J., Tupý, J.: Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. VÚP, Praha 2005, s. 86-87.

3. ZÁKLADNÍ POJMY

Nyní bych se chtěla zabývat vysvětlením základních pojmů, které souvisí s multikulturní výchovou. Pojmy, které budeme během vyučování používat, je dobré objasnit na začátku hodiny. Žáci by měli vědět, co si pod slovy představit, aby mohli vykládané látce porozumět, zapojit se a spolupracovat.

3.1. Etnikum, etnicita, etnické vědomí

Výraz **etnikum** pochází z antické řečtiny, v níž etnos znamenal kmen, rasa, národnost, což mimochodem dokládá, že teorie o etnické diferenciaci lidstva mají velmi staré kořeny. V současné vědě se s pojmem etnikum/ etnická skupina setkáváme především v etnologické, kulturněantropologické a sociologické literatuře.

Etnikum/ etnická skupina je skupina lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Souhrnně lze říci, že etnikum se vyznačuje svou vlastní etnicitou.

Etnicita je vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních a duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu, působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu.⁵ Je to tedy souhrn vlastností či znaků vymezujících etnikum; je úzce spojena s prvky příslušné kultury. Takže pokud má být cílem multikulturní výchovy poznávání a respektování jiných kultur než své vlastní, znamená to poznávat a respektovat jiná etnika – nositele těchto kultur.

S pojmem etnikum jsou spojeny některé další pojmy: etnická příslušnost, etnické vědomí, etnická identita.

Etnická příslušnost je sounáležitost jednotlivce s etnickým společenstvím na základě objektivních (teritorium, jazyk aj.) a subjektivních (postoje, zvyklosti nebo hodnotový systém) komponentů jeho etnicity. V praxi bývá etnická příslušnost často ztotožňována s kategorií národnost, např. při sčítání obyvatelstva. To, jak se projevuje etnická příslušnost, závisí především na tom, zda je uvědomována a může být ze svobodné vůle jednotlivce proklamována či nikoliv – jinak řečeno závisí na etnickém vědomí.

Etnické vědomí je vědomí sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených objektivních komponentů etnicity nebo rodového původu. Jako

⁵ Velký sociologický slovník I. Karolinum, Praha 1996, s. 275.

forma společenského vědomí je souhrnem názorů na původ, etnický prostor (vlast), historické osudy, postavení, úlohu a povahu vlastního etnika a na jeho místo mezi ostatní etniky. Tento pojem je v podstatě shodný s pojmem etnická identita. Důležitou vlastností je, že etnické vědomí, jako každé vědomí, jež je v podstatě psychickým stavem prožívání, má v sobě složku emocionální. Tato emocionální složka může být v některých sociálních situacích silně dominantní a překrývat racionální složku etnického vědomí např.: emocionálně vypjaté je etnické vědomí mnoha Čechů při mistrovství světa či olympijských soutěžích v hokeji nebo fotbale.

Podstatným znakem etnika a etnicity je zpravidla jazyk a teritorium. V případě jazyka to znamená, že příslušníci určitého etnika mluví jedním společným jazykem např.: Švédové švédsky. Jazyk či tzv. národní jazyk je rozlišovacím znakem etnik. Avšak není tomu tak vždy. Existují četné případy, zejména u jazyků nejvíce ve světě rozšířených, že jeden jazyk užívají různá etnika. Zvláště zřejmé je to v případě španělštiny, kterou mluví tak odlišní etnika jako jsou Španělé v Evropě, Hispanoameričané v USA, Peruánci v Jižní Americe aj. Podobně je tomu v případě angličtiny nebo francouzštiny, kterou mluví jak příslušná etnika v evropských zemích, tak mnohá etnika v Africe, Asii a Americe, v bývalých koloniích Francie a Velké Británie. Na druhé straně jsou i etnika, kde se používají dva jazyky souběžně, tj. příslušníci tohoto etnika jsou zcela nebo do určité míry bilingvní např. Maďaři žijící na Slovensku.

3.2. Národ, národnost, národnostní menšina

Ve skutečnosti pro vymezení **národa** neexistuje žádná pevná jednotná kritéria. Rozhodující je akt vůle určité pospolitosti být národem a svobodné rozhodnutí jednotlivce přihlásit se k určitému národu a sdílet jeho osud.⁶

Pro účely multikulturní výchovy je dobré sociologické vymezení. Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.⁷

K této definici se uvádějí tři typy kritérií, jimiž jsou národy identifikovány:

- kritéria kultury: spisovný jazyk nebo společné náboženství nebo společná dějinná zkušenost;

⁶ Všeobecná encyklopedie, sv.5. Odeon, Praha 1999, s. 297.

⁷ Velký sociologický slovník I. Karolinum, Praha 1996, s. 668-669.

- kritéria politické existence: národy mají buď vlastní stát, nebo autonomní postavení v mnohonárodním či federativním státě;
- psychologická kritéria: subjekty národy (jednotlivci) sdílejí společné vědomí o své příslušnosti k určitému národu.

Ve většině případů se všechny tři typy kritérií kombinují. Národy lze vymezovat zároveň kulturně, politicky a psychologicky, a jednotlivá kritéria se mohou projevovat silněji nebo slaběji, či mohou dokonce chybět.

S pojmem národ úzce souvisí pojmy národnost a národnostní menšina. I zde se objevují problémy s vymezením těchto pojmů.

Národnost je obvykle chápána jako příslušnost k určitému národu nebo etniku.

Většina autorů a publikací zastávají stanovisko, že **národnostní menšina** se shoduje s vymezením s vymezením etnika či etnické skupiny. Problém národnostních menšin je komplikován tím, že některé národnosti se vymezují nikoliv na základě etnického kritéria, nýbrž na základě náboženského či rasového kritéria. Vznikají tak skupiny populace označované jako náboženská menšina nebo rasová menšina. V české republice se to vztahuje na Židy a Romy. Multikulturní výchova se při své realizaci střetává s mnoha případy konfliktů vyvolávaných situací národnostních menšin.

3.3. Rasy a rasismus

Rasa je pojem používaný v biologii člověka a především ve fyzické antropologii. Historicky se vyvinul v souvislosti s rozvojem anatomie, kdy věda objevovala a upřesňovala, že lidský rod (*homo sapiens*) není jednotný, nýbrž odlišuje se určitými anatomickými znaky, jako je barva kůže, vlasů a očí, tvar lebky a obličeje, výška a tělesné proporce. V antropologické teorii ras bylo zavedeno určité třídění lidstva převážně podle somatických příznaků. Jako základní rasové skupiny byly vyčleněny rasa bílá, žlutá a černá; moderní vědecké terminologii rasa europoidní, mongoloidní, negroidní. Kromě somatického třídění ras ve fyzické antropologii existuje ještě pojetí ras v kulturní antropologii, sociologii, interkulturní psychologii a filozofii, který není založen na anatomických kritériích klasifikace, nýbrž je odvozováno z kulturních fenoménů – ze vzorců chování, z jazykových a náboženských charakteristik aj. V tomto smyslu se mluví např. o rase germánské, románské, nordické, židovské atd.

Příslušníci každé rasové skupiny vnímají a uvědomují si specifické vlastnosti své vlastní skupiny a odlišnosti ve vlastnostech jiných rasových skupin. Toto vnímání rasových odlišností vedlo k vytvoření poměrně stabilních sociálně psychologických

stereotypů a postojů. Je to přirozený a nikoli negativní jev. **Rasismus** je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém). Podle další definice je rasismus vědomým či nevědomým přesvědčením o přirozené nadřazenosti jedné rasy nad druhou. Z toho vyplývá, že „nadřazená“ rasa má právo ovládat jedince považované za „méněcenné“.

Rasismus v pravém slova smyslu má mohutnou ideologickou a institucionální základnu. Od 19. století až do současnosti se rasistické teorie více či méně zřetelně prosazují v četných filozofických a politických programech a hnutích např.: jak to bylo až do zrušných důsledků dovedeno v ideologii a činnosti německého fašismu zaměřeného proti židovské rase.

Pokud se rasistické postoje uplatňují ve sféře vzdělávání, v uplatnění na trhu práce nebo v jiných sférách života společnosti, může docházet k **rasové diskriminaci**. Je to situace, kdy příslušníci určité rasy, představující obvykle menšinu v celkové populaci země, jsou znevýhodňováni ve srovnání s příslušníky většinové skupiny populace.

3.4. Xenofobie

Xenofobii lze definovat jako odpor, nepřátelství, nedůvěra ke všemu cizímu; strach z cizinců a nenávisť k nim. Jinými slovy lze říci, že to je odmítání neznámého. Xenofobie je pocit nebo způsob vnímání založený na sociálně založených představách a myšlenkách, a nikoli na racionálních úvahách či objektivních faktech. Xenofobní vnímání světa redukuje složité sociální a kulturní jevy na zjednodušené schéma dobrý – špatný.

Xenofobie stojí na protikladu „my“ (místní), neboli vzoroví, dobří a normální lidé, kteří jsme předobrazem toho, jak by měli vypadat, cítit či myslet všichni, a „oni“ (cizinci), neboli zločinci, hrozba, narušení, pobudové, násilníci, lupiči, útočníci atd. „My“ (místní) jsme dobří a „oni“ (ti druzí) jsou zlí.

Pro vytvoření vlastní identity jakožto jednotlivce i jakožto příslušníka určité sociální či etnické skupiny, národa apod. je zapotřebí, aby si člověk uvědomil sociální různorodost i svoji odlišnost od ostatních. Toto uvědomění není samo o sobě negativní, pokud není rozmanitost vnímána jako ohrožující a jinakost není využívána k politické

manipulaci. Druhé bychom měli vnímat především jako své bližní, a nikoli jako cizince, nepřátele nebo soupeře.

Projevy xenofobie vycházejí z xenofobního vnímání světa a odrážejí se v postojích, ale také na sebe berou formu fyzického násilí, například rasistických útoků, diskriminace na pracovišti, slovních útoků nebo urážek, etnických čistek, genocidy atd.

3.5. Kultura, akulturace, asimilace

Obecné vymezení pojmu **kultura** je nesnadné.

V zásadě lze rozlišit dvě skupiny pojetí kultury:

- Podle širšího pojetí zahrnuje pojem kultura všechno, co vytváří lidská civilizace – materiální výsledky lidské činnosti (obydlí, nástroje, oděvy, plodiny, průmysl, dopravní a telekomunikační systémy...), duchovní výtvořiny lidí (umění, náboženství, morálka, zvyky, vzdělávací systémy, politika, právo...).
- Podle užšího pojetí je pojem kultura vztahován spíše k projevům chování lidí – zvyklosti, symboly, komunikační normy a jazykové rituály, sdílené hodnotové systémy, předávané zkušenosti, zachovávaná tabu.

Kulturní pluralita je teoretický princip, podle něhož se uznává, že jednotlivá společenství (národy, etnika, kmeny, rasy, náboženské skupiny) mají své specifické kultury, které je nutno považovat za zcela rovnocenné. Proto je třeba tolerovat způsob života cizích společenství a respektovat existenci odlišných hodnot a norem. Není tedy oprávněné považovat kulturu určitého společenství za primitivní či barbarskou jen proto, že neodpovídá např. kultuře ekonomicky vyspělých evropských národů. Uznání tohoto principu bývá označováno jako teorie **kulturního relativismu**.

Opakem kulturního relativismu je etnocentrismus, což je tendence poznávat, hodnotit a interpretovat okolní svět jen z perspektivy kultury vlastního společenství.

Kulturní vzorce jsou definovány jako naučená a závazná schémata pro jednání ve standardních situacích, navenek vystupující v podobě obyčejů, mravů, zákonů a tabu. Kulturní vzorce jsou z generace na generaci předávány, a to již od nejmladšího věku dětí.

Akulturace je sociální proces, který se uskutečňuje ve všech případech, kdy se dostávají do dlouhodobého kontaktu nebo do střetu dvě kultury nebo i několik kultur současně. Zahrnuje jak přebírání jedněch prvků z jiné kultury, tak vylučování jiných nebo jejich přetváření.

Asimilace je postupné včleňování jednoho etnika a jeho kultury do jiné kultury tak, že znaky původní kultury se ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantními, přejímané kultury. V průběhu přirozené, nenásilné asimilace může docházet k vzájemnému obohacování participujících etnických aj. společenství.

3.6. Předsudky a stereotypy

Jednou ze zvláštností multikulturní reality světa je to, že v ní hrají významnou roli **předsudky** a **stereotypy**. Tyto pojmy mají stejnou psychologickou podstatu. Jsou to představy, názory a postoje, které určité skupiny lidí chovají k jiným skupinám nebo k sobě samým (autostereotypy). Tyto názory a postoje jsou relativně neměnné, přenášené mezi generacemi a obtížně odstranitelné. Předsudky a stereotypy mají silný emocionální náboj, zatímco racionální obsah v nich může být potlačen.

Problematika vzniku a zdrojů etnických či rasových postojů, stereotypů a předsudků je zatím nedostatečně objasněna. Všeobecně odborníci v různých zemích předpokládají, že těmito zdroji jsou jak činitelé sociálního mikroprostředí jednotlivce (rodina, příbuzní, vrstevníci, parta), tak činitelé sociálního makroprostředí (médiá, školní edukace, názory a nálady sdílené celou společností). Zatímco zdroje obou těchto typů působí na formování etnických postojů neustále a od prvních let života jednotlivce, mohou vedle toho ve výjimečných situacích působit i mimořádné faktory, jakými jsou např. ozbrojené konflikty, soupeření mezi národy ve sportovních soutěžích.

V oblasti multikulturní výchovy představují předsudky a stereotypy jeden z nejzávažnějších problémů. Potíže pramení z toho, že předsudky a stereotypy obsahují zevšeobecňující hodnocení a jsou velice stabilní. To znamená, že nositel předsudku vztahuje určité hodnocení na všechny příslušníky určitého etnika či národa, aniž by posuzoval jednotlivce podle reálných charakteristik. Např. předsudek vůči Romům (týkající se toho, že Romové jsou líní, konají kriminální činy apod.) bývá vztahován na všechny příslušníky tohoto etnika, což zajisté neplatí takto všeobecně.

Chová-li někdo předsudky vůči příslušníkům jiného etnika či rysy, nedopouští se tím ještě **diskriminace**. Ta se projevuje až faktickým jednáním.

4. VĚDECKÉ PŘÍSTUPY ZAKLÁDAJÍCÍ MULTIKULTURNÍ VÝCHOVU

V této kapitole se zaměřím na takové vědy a jejich přístupy, které vytvářejí teorie, objasňují určité pojmy a pomáhají tak porozumění multikulturní výchově.

4.1. Kulturní antropologie

Kulturní antropologie je přirozenou základnou pro multikulturní výchovu, protože tato věda buduje teorii o základních jevech, jakými jsou kultura, etnikum či etnická identita. Bývá definována jako vědní obor zabývající se teorií a výzkumem kultury v různých lidských společnostech – počínaje malými společnostmi, jakým je např. rodina, až po početně rozsáhlá společenství, jako je národ či populace státu. Přitom kultura je chápána velmi široce jako souhrn vzorců, chování, norem, hodnot, zvyků, symbolů určitého společenství.

Vznik a diferenciací kultur má velmi staré kořeny, které se vázaly původně na to, že kultura byla souhrnem různých znalostí a „návodů na přežití“ – např. jak léčit choroby, uchovávat potravu. Z toho vyplývá pro současnou teorii multikulturní výchovy poznatek, že změny v kultuře určitého etnika či jiného společenství jsou obtížně proveditelné, protože mají tento rys vázanosti na historické kořeny a dlouhodobou zakotvenost. To lze dnes vidět např. na tom, že se nedaří provádět změny v hodnotové orientaci Romů, ačkoliv jde o jim „prospěšné“ změny (z hlediska neromské populace).

4.2. Etnologie a etnografie

Etnologie a etnografie mají pro multikulturní výchovu prvořadou důležitost jakožto vědy o etnikách.

Etnografie se zabývá jak hmotnými aspekty lidské kultury (stavby, náradí, oděvy, potrava...), tak aspekty způsobu života (obyčejje, rodinný a společenský život, rituály...) národů a etnik. Etnografie je úzce spojena s folkloristikou, jež popisuje a zkoumá slovesné výtvořy (přísloví, texty písní, dětské říkanky...), hudební, taneční a výtvarné produkty etnických společenství.

Etnologie se zabývá zobecňováním konkrétních etnografických poznatků získávaných v terénním výzkumu. Charakteristickým rysem etnologie je to, že zkoumá kulturní rysy etnik jednak z hlediska srovnávacího, jednak z hlediska vývojového (historického).

4.3. Sociologie

Sociologie je věda zabývající se společenskými skupinami. V empirických sociologických výzkumech se pracuje s některými faktory, které jsou odvozovány z kulturní, etnické, či rasové diferenciace společnosti. V důsledku toho, že naprostá většina zemí má nikoli monokulturní či monoetnickou strukturu, nýbrž multikulturní a multietnickou, není možné zkoumat společnost sociologickými prostředky, aniž by se braly v úvahu právě etnické a kulturní faktory.

V rámci sociologie bývá někdy vyčleňována jako specifická disciplína **etnosociologie**, která zkoumá sociální aspekty etnik, národů a národnostních menšin.

4.4. Interkulturní psychologie

Interkulturní psychologie (etnopsychologie) je svou podstatou komparativní věda. Popisuje srovnává vlastnosti a funkce lidské psychiky v závislosti na kulturních faktorech založených v etniku, rase, národě, etnické menšině aj. Psychologické studium kulturních faktorů se zaměřuje na variabilitu projevující se v interpersonálním chování a komunikaci, ve výchovných stylech rodin, v hodnotových orientacích, v předsudcích projevech agrese aj.

Interkulturní psychologie je svými poznatky užitečná zejména v těchto oblastech praxe: diplomacie a zahraniční politika; mezinárodní obchod a turismus; příprava odborníků pro práci v zahraničí; vzdělávání dětí a dospělých z etnicky odlišných populací, zvláště imigrantů; příprava učitelů na výchovu ve třídách a školách s etnicky heterogenní populací žáků.

4.5. Etnopsychologie

Základní úlohou **etnopsychologie** je studium etnicky determinovaného psychicky regulovaného chování.

4.6. Komparativní lingvistika a etnolingvistika

Mnoho aspektů multikulturní výchovy je spojeno s komunikací mezi národy a etniky a s jejich jazykovými kontakty. Kultura, etnicita a jazyk jsou vzájemně propojeny mnoha závislostmi. Odlišnosti etnických skupin a kultur jsou obvykle doprovázeny rozdílností jazyků, a dochází-li k interetnickým konfliktům, jde většinou i o problémy jazykové. To bývá zvláště zřetelné, kdy národnostní menšiny usilují o svá práva v případech, kdy jejich jazyk je potlačován ze strany majoritní společnosti apod.

Přínos **lingvistiky** k multikulturní výchově:

- Objasnění jazykové variability světa. Komparativní lingvistika podává popis toho, jaké jazyky na světě existují, jak jsou jazyky příbuzné a jak se jazyky vyvíjely.
- Objasnění toho, jak je jazyk používán v různých kulturních a sociálních skupinách a k jakým účelům je používán.
- Záležitost jazykové politiky. Problémy týkající se zavádění úředních (státních) jazyků v zemích, uznávání rovnoprávnosti jazyků etnických menšin ve školách a na veřejnosti.

Etnolingvistika je částí lingvistiky zkoumající vztah jazyka a etnik, zvláště z toho hlediska, jak se tyto vztahy projevují v jazykovém chování uživatelů jazyka.

4.7. Pedagogika

Tradiční pedagogika je chápána jako normativní a preskriptivní teorie, která si klade za cíl usměrňovat výchovu k určitému vzoru či ideálu. Tyto výchovné vzory mají různé pojetí, v závislosti na politice země, na vládnoucí ideologii, na tradicích národa aj. Moderní pedagogika je chápána jako explorativní a explanační věda. To označuje takové pojetí, kdy účelem pedagogiky je zkoumat (explorace) a vysvětlovat (explanace) podstatu, průběh a výsledky výchovných procesů. Mezi oběma paradigmaty nejsou ostré hranice, protože prvky normativnosti a explorativnosti se v pedagogické teorii prolínají. Každý akt multikulturní výchovy probíhá v nějakém širším geografickém, politickém a ekonomickém kontextu. Když se zavádějí do školní výuky určité prvky multikulturní výchovy, je toto zavádění určováno např. takovými geografickými faktory, jako je velikost a poloha země, počet obyvatel, charakter sousedních států.

Pedagogická věda a výzkum dnes disponují rozsáhlým repertoárem výzkumných metod a technik, které je možno používat při objasňování multikulturní výchovy, při projektování jejích programů a také při hodnocení výsledků a efektů multikulturní výchovy.

4.8. Mezinárodní právo

V multikulturní výchově se setkáváme s pojmy a informacemi, které jsou součástí právní vědy a právním norem, a to z oboru mezinárodního práva. Týká se to takových záležitostí, jako je např. respektování práv národnostních menšin, nabývání státního občanství, poskytování azylu přistěhovalcům, ochrana uprchlíků, tedy jevů, které jsou v současném světě velmi rozšířené a problematické. Nelze konstruovat programy multikulturní výchovy, jež mají být realizovány ve školách, aniž by do nich

nebyly zahrnuty informace o tom, jaká právní opatření uplatňují jednotlivé státy např. ke svým národnostním menšinám nebo k současným vlnám emigrantů putujících z chudších zemí do bohatších zemí a snažících se uplatňovat právo na azyl.

Mezinárodní právo (obecné) je soubor právních norem, které upravují vztahy mezi státy, regulují i jejich vztahy k mezinárodním organizacím, vzájemné vztahy mezinárodních organizací a některé vztahy jednotlivců k státu. Normy mezinárodního práva upravují vztahy i k dalším subjektům mezinárodního práva.

Hlavními subjekty mezinárodního práva jsou:

- svrchované státy,
- mezinárodní organizace,
- zvláštní politická území,
- jednotlivci (fyzické osoby).

Z hlediska využití v multikulturní výchově obsahuje mezinárodní právo zejména tyto normy a úpravy: postavení národů, ochrana národnostních menšin (právo na udržení a rozvoj vlastní identity, jazyková práva, vzdělávací práva, právo na politické zastoupení, právo na vykonávání náboženství, právo na teritoriální a kulturní autonomii).

5. KOMUNIKACE

Komunikaci můžeme považovat za jednu z nejvýznamnějších lidských činností. Při komunikaci dochází k výměně informací. Při verbální komunikaci nese hlavní tíhu řeč, slovo. Mluvení, tedy dorozumívání se pomocí jazyka, je pro nás zcela běžnou a základní činností. Mimoslovní projevy komunikace nazýváme neverbální komunikací.

Jazyk je mimořádně důležitá součást každé kultury, etnika. Práce s dětmi, jejichž mateřský jazyk se liší od majoritní společnosti, má svá úskalí. Zvláště obtížná je situace, kdy rodiče s dětmi mluví výhradně svým mateřským jazykem a dítě nerozumí ostatním dětem, nebo se jen omezeně dorozumívá. Pokud by učitel trval na tom, aby rodiče mluvili doma s dítětem výhradně jazykem majoritní většiny, může tak postavit mezi sebe, dítě a jeho rodiče velkou překážku. Pro správný vztah dětí a rodičů je totiž nutné, aby rodiče uměli vyjádřit dítěti to, co potřebují (a k tomu používají společný dorozumívací jazyk). Situace vyžaduje zvýšenou trpělivost od všech zúčastněných (včetně ostatních dětí ve škole). Obrovskou výhodou je dvojjazyčná výchova, která když se podaří, dá dítěti velkou životní zkušenost.

Mluví-li spolu dva lidé pocházející ze stejného kulturního prostředí, přikládají stejným věcem stejný význam. Diskutujeme-li s dětmi pocházejícími z jiných kultur, může se při rozhovoru stát, že to, co je pro jedno z dětí normální chování, pro jiné může být nepřijatelné (např. jíst rukama, udržovat hygienické návyky).

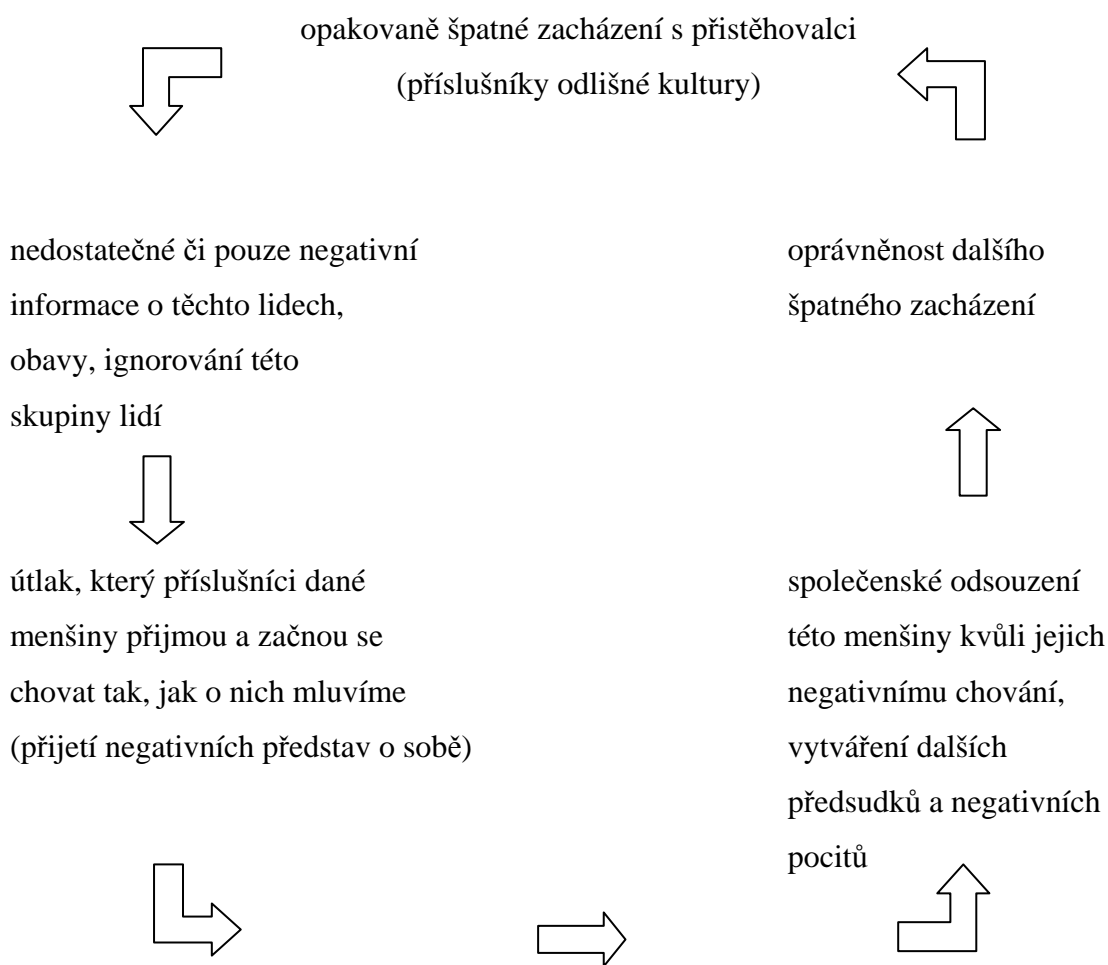
Povídání s dětmi vyžaduje otevřenou a „bezpečnou“ atmosféru, ve které děti mohou poznat, že si jich druzí váží (to ještě neznamena, že s nimi musí názorově souhlasit), že je ostatní respektují, včetně hodnot získaných v rodině.

Multikulturní komunikace: co všechno se děje při rozhovoru dvou lidí, zejména jsou-li příslušníky různých kultur:

- **fáze pocitů, dojmů, začátek vztahů** – tím vždy začínáme. Jde o to, jak druhého vnímáme, co se nám na něm líbí nebo nelíbí, jak na nás působí;
- **fáze, kdy registrujeme chování v komunikaci** – co nám říkají gesta, pohyby, mimika obličeje, hlas, jak druhý reaguje na naše chování;
- **fáze, kdy vnímáme obsah sdělení** – zde je důležité, nakolik rozumíme jazyku toho druhého, vnímáme, čeho chce ten druhý v komunikaci dosáhnout, o co se zajímá, zda se můžeme vzájemně pochopit, zda můžeme navázat vztah.

Chyby v komunikaci: všichni používáme v komunikaci nějaké stereotypy, navyklé způsoby. K chybám v komunikaci dochází proto, že od druhého člověka očekáváme nějaké formy (způsoby) reagování, jednání, na které jsme zvyklí podle vlastních norem a hodnot. Pokud mluvíme s příslušníky jiné minority, může náš (často neuvědomovaný) postoj způsobit negativní reakce druhých, jež jsme vlastně způsobili my sami, aniž bychom to měli v úmyslu.

Začarovaný kruh:

Řada lidí působí ve společnosti jako mosty od jedné skupiny lidí k druhým, od člověka k člověku. Pomáhají překonávat nedorozumění a předsudky. Učitelé při své práci mohou být takovými mosty pro porozumění, pochopení, naslouchání a budování vztahů mezi lidmi.

6. JE TŘEBA MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA I U NÁS?

Nutnost záměrné přípravy dětí na zvládnání nároků sociálních vztahů je již přijatým faktem. Dnešní člověk vstupuje ve svém profesním a soukromé životě do velkého množství vztahů, často s příslušníky jiných národů. Právě připravenost dětí zvládat sociální vztahy různých úrovní neagresivní cestou představuje základ dalšího rozvoje naší civilizace.

Cesty dalšího rozvoje lidské civilizace vedou stále zřetelněji k nezbytnosti vzájemného hlubšího poznávání, respektování různých odlišností a postupného sblížování a sjednocování. Tyto trendy se však prosazují pomalu, i když je zřejmé, že jejich akcelerace je stále naléhavější, neboť neustávají, ale dokonce se i stupňují konflikty mezi různými etniky, kulturami a náboženstvími. Stupňuje se také agresivita teroristů, a nadále se prohlubuje propast mezi bohatými a chudými zeměmi. Na druhé straně si lidstvo začíná uvědomovat hrozící nebezpečí a přibývá studií, které zkoumají interkulturní rozdíly mezi populacemi, sledují odlišnosti ve způsobu života, v tradicích, ve školní edukaci apod. Je však třeba tyto tendence posílit, urychlit, ale hlavně hledat způsoby, jak je realizovat v praxi.

V příštích desetiletích bude ještě v daleko větší míře docházet ke sblížování kultur, lidé budou vytvářet multikulturní společenství. Už nyní toho můžeme být svědky ve všech velkých městech světa. I na tuto situaci, jako na spoustu dalších, může škola děti připravit.

Bude trvat pravděpodobně několik generací, než se nově příchozí kultury sžijí v jedné zemi se starousedlíky. S genem tolerance se nerodíme, toleranci se učíme při výchově. Zde bude mít multikulturní výchova prostor. Proto řada vyspělých evropských zemí začala už před lety pracovat s programy multikulturního vzdělávání dětí a mládeže. Ve školních lavicích se při nich setkávají děti, jejichž rodiče přijeli z různých koutů světa. Mnohé děti se již narodily ve svých nových vlastech a na rozdíl od rodičů se cítí být Evropany, Čechy, Francouzy, Angličany, Němci podle toho, ve které zemi žijí, více, než např. Vietnamci, Afričany. Děti přijímají nové prostředí a rychle si na ně zvykají. To, co se generaci jejich rodičů může zdát nové, nepřijatelné, bude pro generace jejich dětí a vnuků mnohem menší problém, nebo to vůbec nebudou vnímat jako obtíž. Tato situace však nenastane sama.

Na území mnoha států žijí příslušníci kultur, kteří považují dané území za „své“. Jejich odlišnosti vznikají z principu národnostního nebo náboženského. Výrazné skupiny, které si zachovaly svou vlastní kulturu, bez jejího zakotvení v určitém prostředí a státě, představují v celé Evropě a také v České republice Romové a Židé. Tyto dvě na první pohled zcela odlišné skupiny pak potkává ve vypjatých situacích historie velmi podobný těžký osud.

Multikulturní výchova je pro českou společnost a především pro populaci mládeže nezbytná. Okolo 95% tvoří obyvatelé České republiky Češi, zbývající procenta tvoří obyvatelé jiných etnik. Mezi menšiny patří už zmínění Romové, Židé; Slováci, Vietnamci, Ukrajinci, Rusové, Poláci, Němci, Američané, Italové aj. Česká republika je v tomto směru velmi pestrá.

Majoritní společnost by měla hledat stále více styčných bodů a žít „spolu“ s těmito skupinami, nikoliv „vedle nich“ nebo snad „proti nim“.

Uspořádání vzájemných vztahů do úrovně „MY a ONI“ z důvodů odlišné kultury nebo rasy vzniká rychle a snadno a stává se často zdrojem mnoha negativních až agresivních jevů. Příkladů je kolem nás, bohužel, až příliš mnoho, proto je nutné tomuto fenoménu nedorozumění, případně nesnášenlivosti včas předcházet. Malé děti „nasávají“ zkušenosti ze světa velmi rychle. Učení je sociálně kulturním procesem. Během toho, jak děti rostou a přijímají informace, získávají také informace, které můžeme označit jako nesprávné a které jsou velmi zkreslenými představami nebo předsudky o životě jiných kultur.

Ocenit na druhých to, co je jejich předností, co je jiné a zajímavé, a souhlasit s tím. To dokážeme nejlépe v otevřené a vstřícné atmosféře. Dětem velmi pomůže, udělají-li první vstřícný krok dospělí, např. učitelé.

7. MOŽNOSTI ŠKOLY V MULTIKULTURNÍ VÝCHOVĚ

Jak prosazují některé výzkumy, interkulturní rozdíly mezi různými etniky jsou značné a specifické, podmíněné dlouholetým vývojem v daných podmínkách své existence. Projevují se např. v ideové oblasti, v životním stylu, v komunikaci, v pojetí rodiny, ve vztahu k jiným komunitám apod. Nelze tedy očekávat rychlé a bezproblémové sblížení. V této fázi vývoje globálního sjednocování je nutné zejména posilovat vzájemné poznávání, chápání a respektování odlišností. To je také prvořadý úkol pro školu, jejíž výchovně – vzdělávací práce by měla tyto naléhavé výzvy akceptovat a zajišťovat.

Je zřejmé, že snahy o multikulturní spolupráci musí mít celoevropský rámec a podporu, jinak sebelepší úmysly a dílčí aktivity budou mít jen omezený dosah.

Přesto je nezbytné podporovat všechno, co přispívá k multikulturnímu poznávání a soužití. Významné poslání má v tomto směru škola, která podstatně ovlivňuje veškerou mladou generaci. Východiskem pro edukační práci školy musí být jasně formulované ideové záměry společnosti promítnuté do školních osnov i do všech výchovně - vzdělávacích materiálů. Dobrým vykročením je tzv. Bílá kniha a Rámcově vzdělávací program pro základní školu.

Pro vzájemné poznávání různých kultur a tradic je vhodné využívat také výukových metod, které jsou založeny na spolupráci, kooperaci a vzájemné podpoře žáků. Vhodné jsou různé formy **diskuze**, které přispívají k tříbení názorů, ke konfrontaci odlišných stanovisek, ale také k zaujetí shodných postojů k projednávaným otázkám. V diskuzi má příležitost vystoupit se svým názorem každý člen skupiny, což může vést k demokratickému chování, k respektování odlišných stanovisek.

K multikulturalitě mohou přispívat všechny metody, při nichž dochází ke kooperaci a ke společnému jednání. Velmi se osvědčují tzv. **výukové projekty** (projektová výuka), které překračují prostředí školní třídy a zaměřují se na společensky významné problémy a při nichž se do spolupráce vztahují také rodiče žáků i širší veřejnost.

K hlubšímu poznávání a chápání odlišných povahových rysů, projevů životního stylu, specifčnosti multikulturní komunikace napomáhají **metody situační, inscenační, metody didaktických her** aj. Jejich přínos je v simulování prožívání jiných lidí, napodobování způsobu chování, vžívání se do jejich myšlení a cítění. Četné

příležitosti k hraní rolí zpodobujících představitele jiného národa poskytuje **výuka cizím jazykům**, která zahrnuje také seznamování se s příslušnými reáliemi země osvojeného jazyka. Uvedené metody vedou k prožívání nových situací, k prožitku nových situací, k prožitku nezvyklých stavů, k hlubokému setkání s jinakostí, kterou už nelze odmítat.

Při multikulturní výuce je třeba též překonávat jednostranně převládající frontální vyučování, vyznačující se převažující činností učitele, při němž se jen obtížně uskutečňuje individuální přístup a kooperace žáků. Proto je dobré zařazovat do pracovního programu učitele také **výuku párovou, výuku ve skupinách**. Tyto organizační formy naopak vedou ke spolupráci, vzájemné pomoci, umožňují opravovat a doplňovat chybné výkony, a tím též podporovat poznávání partnerů, což vede k toleranci a vzájemnému respektování.

Už Jan Ámos Komenský doporučoval, aby vzdělávání mládeže bylo završeno cestováním, poznáváním cizích zemí, lidí a jejich obyčejů. V dnešní době se tato myšlenka vrchovatě naplňuje. **Cestování** se také může chápat jako druh zábavy, sportu, trávení volného času, avšak ke sblížení mezi národy nejvíce přispívá, je-li cestování za tímto cílem organizováno. To vyžaduje připravit vhodný program a nově získané zážitky následně zpracovat, tj. organicky přiřadit k dřívějším zkušenostem a poznatkům. K cizím kulturám je nutno také přistupovat bez předsudků a zaujetí, protože by mohlo dojít ke zkreslení a nepochopení.

Moderní výuka nabízí mnoho dalších možností, jak poznávat cizí kultury a jak překonávat bariéry, které lidi od sebe vzdalují nebo znepřátelují. Je to např. poznání zprostředkované rozhlasem, televizí a dnes zejména internetem, který v postatě může spojit každého s každým. Jde ovšem často o poznání v jistém smyslu jednostranné a vlastně určitým způsobem odcizené, protože chybí přímý osobní kontakt.

Výuka má nezastupitelné místo při multikulturní výchově, neboť při zacílené orientaci učiva, při využití vhodných výukových metod, organizačních forem a technických prostředků může podstatně kultivovat žáky k žádoucím cílům. Avšak ani všechny moderní postupy a technické prostředky nemohou zajistit žádoucí výsledek, chybí-li vnitřní hluboké přesvědčení, že cesta dopředu vede jen přes spolupráci, toleranci a vzájemné porozumění celého lidského rodu.

8. CÍLE MULTIKULTURNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Obecným cílem multikulturního vzdělávání je podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi sociokulturními skupinami, především mezi majoritou a minoritami.

Tento cíl klade na příslušníky všech sociokulturních skupin (nikoli pouze na majoritní) následující nároky:

- uvědomit si rozmanitost a různorodost je založena na bezpodmínečné rovnosti;
- snažit se poznat odlišné kulturní identity a respektovat je jako rovnocenné;
- naučit se řešit konflikty pokojnou cestou.

Cílem multikulturní výchovy je připravovat studenty na život v kulturně pluralitní společnosti tak, že je vybaví k tomu potřebnými kompetencemi. To znamená, že **žáci** budou způsobilí jednat na základě následujících:

- **znalostí** - o různých etnických skupinách, především o těch, s nimiž sdílejí svůj životní prostor;
- **dovedností** – orientovat se v kulturně pluralitním světě a využívat interkulturní kontakty a dialog k obohacení sebe i druhých;
- **postojů** – tolerance, respektu a otevřenosti k odlišným skupinám a životním formám, včetně vědomí potřebnosti osobní angažovanosti.

Učitele můžeme pokládat za významnou osobu v životě a vývoji žáků. Od učitele se očekává, že bude žáky **vzdělávat**, zprostředkovávat jim vědomosti, dovednosti, způsoby myšlení, a že bude žáky **vychovávat**, rozvíjet jejich zájmy a postoje, schopnosti, charakter.

Základní pedagogické dovednosti, které přispívají k úspěšnosti vyučování, Kyriacou popisuje takto:

- **„Plánování a příprava:** dovednosti podílející se na výběru výukových cílů dané učební jednotky (vyučovací hodiny), na volbě cílových dovedností (výstupů), které mají žáci na konci hodiny zvládnout, a dovednosti volit nejlepší prostředky pro dosažení těchto cílů.
- **Realizace vyučovací jednotky** (hodiny): dovednosti potřebné k úspěšnému zapojení žáků do učební činnosti, obzvláště ke kvalitě vyučování.

- **Řízení vyučovací jednotky:** dovednosti potřebné k takovému řízení a organizaci učebních činností během učební jednotky, aby byla udržena pozornost žáků, jejich zájem a aktivní účast na výuce.
- **Klima třídy:** dovednosti potřebné pro vytvoření a udržení kladných postojů žáků vůči vyučování a jejich motivace k aktivní účasti na probíhajících činnostech.
- **Kázeň:** dovednosti potřebné k udržení pořádku a k řešení všech projevů nežádoucího chování žáků.
- **Hodnocení prospěchu žáků:** dovednosti potřebné k hodnocení výsledků žáků aplikované jak při formativním hodnocení (tedy hodnocením s cílem napomoci dalšímu vývoji žáka), tak při hodnocení sumativním (tedy vedení záznamů a formulaci zpráv o dosažených výsledcích).
- **Reflexe vlastní práce a evaluace (sebehodnocení):** dovednosti potřebné pro hodnocení vlastní pedagogické práce s cílem ji v budoucnu zlepšit.⁸

V rámci multikulturní výchovy by se měl učitel snažit:

- zprostředkovat informace žákům o nich samotných a zároveň o dění kolem;
- ukázat, že nejsme jen „my a náš svět“, ale že „světů“ je více, že jsou různé a že touto různorodostí se můžeme vzájemně obohatit;
- naučit vnímat vzájemné odlišnosti a umět ji přijímat;
- naučit spolupráci a respektu k druhým;
- naučit navázat s ostatními pozitivní vztahy;
- posílit sounáležitost;
- reagovat na vývoj kolem nás a umožnit žákům seznámit se s ním;
- poznat lidi z minoritních etnik a regulovat chování k nim;
- vytvořit prostor pro děti např. imigrantů, aby měly možnost se vzdělávat v prostředí přizpůsobeném i jejich specifickým jazykovým, psychickým a kulturním možnostem;
- posílit sebedůvěru, jistotu jedince v sebe sama.

Hana Košťálová pojednává o tom, že výuka, která má na zřeteli cíle multikulturní výchovy, musí:

- „stavět na zkušenostech, s nimiž žák do výuky přichází (tedy na tom, co umí, co zažil), a pracovat cíleně se spontánními koncepty žáků, v nichž mohou být zdroje nejrůznějších myšlenkových stereotypů včetně předsudků;

⁸ Kyriacou, Ch.: Klíčové dovednosti učitele. Portál, Praha 1996, s.23.

- respektovat momentální žákův stav žákova poznání a dovedností a z něho odvozovat cíle vzdělávání;
- zajistit, aby se každý žák mohl zapojit do práce a aby mohl postupovat procesem poznávání svými vlastními cestami a svým vlastním tempem;
- připravit příležitosti pro neustálé žákovo sebepoznávání – zejména pro odhalování jeho silných stránek, na kterých by měl dál stavět;
- organizovat práci tak, aby se žáci setkávali s jinakostí i stejností přímo ve třídě (i v té, která je na první pohled homogenní) – aby zažívali, že druzí rozumějí úplně jinak témuž sdělení, že druzí prožívají zcela jinak tutéž situaci, že druzí vyhodnocují tutéž věc jinými očima, aby poznávali, že druzí upřednostňují jiné hodnoty nebo věří v důležitost jiných hodnot než oni sami, aby se setkávali s tím, že různí lidé řeší stejný problém různě;
- střídat metody a formy práce a činnosti ve třídě, aby se mohli uplatnit žáci různých dispozic, aby své vlohy mohli rozvíjet a aby mohli pracovat cíleně i na tom, k čemu předpoklady nemají;
- naučit žáky spolupráci a komunikaci s druhými lidmi, i s těmi, s nimiž by sami od sebe kontakty nevyhledávali;
- naučit žáky oceňovat práci druhých a jejich přínos pro společné dílo;
- učit žáky, aby si dopřáli dost času, než udělají jakýkoli závěr a rozhodnutí; v tomto čase mají porovnávat zvažovat dostupné informace, hledat souvislosti, dívat se na věc očima partnerů.“⁹

Erich Mistrík ukazuje, že ideálním a konečným cílem kurikula pro multikulturní výchovu je přispět k mezikulturnímu porozumění ve společnosti. Vymezuje čtyři aspekty multikulturní výchovy:

1. „Cílem multikulturní výchovy ve školách je vychovávat děti mezikulturně empatické, schopné porozumět kulturním odlišnostem, schopným akceptovat kulturní různorodost.
2. Multikulturní výchovou populace je možné přispět k mezikulturnímu porozumění ve společnosti, k odstraňování konfliktů a rozporů mezi různými kulturami.
3. Odstraňování konfliktů by v konečném důsledku mělo vést k odstraňování předsudků a diskriminace každého druhu. Mezikulturní porozumění je v principu zaměřené proti diskriminaci na základě kulturních, rasových, majetkových nebo jiných rozdílů.

⁹ Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu. Kritické myšlení, Praha 2005, s.59.

4. Nejvzdálenějším cílem kurikula multikulturní výchovy je budování předpokladů pro rovnost životních šancí všech členů společnosti. Rovnost šancí ve vzdělávání i v pracovním uplatnění je důležitou podmínkou pro zdravý rozvoj společnosti, v níž se nemrhá materiálními zdroji, neztrácejí se talentovaní jedinci a každý má prostor pro seberealizaci.¹⁰

¹⁰ Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu. Kritické myšlení, Praha 2005, s.10.

9. PRAKTICKÁ PŘÍPRAVA

V následující praktické části bych popsala aktivity, které lze uplatnit v hodinách Výchovy k občanství, a které souvisí s růzností světa, odlišnostmi a shodami jednotlivých kultur a jejich vliv na jejich život, s vnímáním ostatních lidí a současně sebe sama. Aktivity by měly sloužit k doplnění základního učiva. Žáci budou pracovat samostatně i ve skupinách. Měli by se naučit spolupracovat, rozvíjet vzájemné vztahy, zdokonalit komunikační dovednosti, naslouchat, nebát se vyslovit svůj názor a respektovat názor druhých. Důležitou roli zde hraje i učitel, který by měl vést ve všech situacích k pocitu psychického bezpečí a zabraňovat všem agresivním projevům účastníků.

Jarmila Čermáková sleduje, jak by se měla naplnit role učitele. Píše: „aby učitel naplnil svou roli, měl by v průběhu dění projevovat:

- **angažovanost a zájem o dění** – děti by měly cítit, že jejich názory nejen přijímá, ale že je chápe a respektuje, a má dostatek času a sil k tomu, aby se jimi zabýval;
- **citlivost** – měl by dokázat neřídit se vlastními preferencemi a předsudky, nýbrž nechat dostatek prostoru pro projevení názorů a prožitků druhých;
- **pochopení pro vývoj dění** – měl by umět najít hranici pro naplnění své role vedoucího při současném vedení skupiny dětí k samostatnosti;
- **tolerantnost** – měl by být ochoten akceptovat i protichůdné názory, nezájem, nejistotu a omyly;
- **znalost vlastních potřeb** – měl by vědět, s jakými potřebami a v jakém okamžitém stavu vstupuje pedagog do dění, a uvědomit si, jaký vliv mohou mít na jeho práci;
- **odvahu** – měl by mít dostatek odvahy ke vstupu do nových odlišných situací, do situací, kde je nejistý výsledek; odvaha by měla být v souladu se zkušenostmi, je dána důvěrou v sebe sama a profesionální připraveností;
- **respekt** – ke zkušenostem, znalostem a postojům dětí.“¹¹

¹¹ Čermáková, J.: Ty + Já = kamarádi. ISV, Praha 2000, s. 20-21.

9.1. 6. ročník

Do 6. ročníku bych zařadila tyto dvě hry, aktivity: *Moje vločka*, *Neznámé tradice a zvyky*. První hru lze uplatnit v rámci tématu Rok ve svých proměnách – Člověk v rytmu času. Druhá aktivita by mohla probíhat po celý školní rok, nebo také při tématu Rok ve svých proměnách.

Moje vločka

→ Cíl: Podpořit děti v kreativě a ukázat na různost, ale i přitom jedinečnost vloček, tak jako je tomu u lidí.

→ Pomůcky: barevné papíry, fixy, případně obrázky s tvary vloček.

Dětem ukážeme různé tvary vloček sněhu. Poté dětem rozdáme barevné papíry (necháme děti zvolit barvu papíru) a požádáme je, aby namalovaly vločku ve tvaru, který se jim nejvíce líbí. Děti podrží papír s vločkou tak, aby byl vidět a chodí po třídě, jakoby sněžilo. Vločky stejné barvy se spojí do skupinek (zůstane-li dítě samotné, pomůžeme mu zařadit se k nejbližší barvě). V takto vzniklých skupinkách děti zůstanou i při následující diskuzi.

Necháme děti, aby si vločky prohlédly a ve skupince hovořily o rozdílnosti či podobnosti vloček. Poté děti poprosíme, aby se pokusily říci, v čem jsou jiné a v čem podobné.

Závěrem vyzdvihneme, že jsme všichni ve své podstatě stejní lidé a všichni stejně důležití.

Neznámé tradice a zvyky

→ Cíl: Poznat kulturu, sváteční dny, zvyky, tradice a národní kuchyň spolužáků jiných národností, zapojit rodiče těchto dětí do spolupráce se školou.

→ Pomůcky: tradiční jídla nebo ochutnávky, fotografie z rodinných oslav či svátků jiné země, tradiční nástroje, nádoby, ozdoby a jakékoliv další doplňky a informace o svátcích, zvycích, tradicích.

9.2. 7. ročník

V 7. ročníku při probírání tématu Kultura a její rozvíjení – Druhy umění lze přečíst *čínskou bajku* Prasklé hliněné nádoby.

Čínská bajka

Na začátku hodiny dostanou žáci úkol: vzpomeňte si, zda máte doma, nebo jste někdy měli nějakou věc, která by byla vadná, ale přesto jste ji používali a nezhodili; napište si, co to bylo, proč jste ji nezhodili a jaké bylo ji používat; potom si o tom potichu popovídejte se sousedem.

Poté budeme žákům předčítat bajku:

Prasklé hliněné nádoby

V Číně měl jeden nosič vody dvě velké hliněné nádoby. Visely každá na jednom konci hole, kterou nosil na krku. Jedna měla prasklinu, zatímco ta druhá byla bezvadná vždy nesla plnou míru vody. Na konci dlouhé cesty, která vedla od potoka až k domu, měla prasklá nádoba vodu vždy už jen do polovičky. Celé dva roky to takto šlo, nosič přinášel do domu každý den jen jeden a půl nádoby vody. Samozřejmě, že pyšná nádoba byla pyšná na svůj výkon, vždyť byla bez chyb, dokonalá. Ale prasklá nádoba se styděla za svoji nedokonalost, a cítila se uboze, protože je schopná jen polovičního výkonu. Po dvou letech soužení oslovila u potoka nosiče: „Stydím se, neboť voda teče po celé cestě domů. A na konec cesty jí donesu jen polovic.“ Nosič jí ale odpověděl: „Všimla sis, že květy rostou jen na tvé straně chodníku a ne na druhé straně? A to proto, že jsem vždy věděl o tvém nedostatku a na tuto stranu cesty jsem zasadil semena květin. To ty jsi je každý den zalévala, když jsem se vracel domů. Dva roky sbírám ty krásné květy, abych si zdobil svůj stůl. Kdybys nebyla taková, jaká jsi, tak by tato krása neprosvětlovala můj dům.“

Zde text přerušíme. Žákům dáme úkol, aby se pokusili napsat, jaké asi bude mít bajka ponaučení. Až žáci dopíšou, dočteme bajku.

Všichni máme své osobité chyby. Všichni jsme prasklé hliněné nádoby. Ale tyto praskliny a chyby, které jsou v každém z nás, dělají náš život o to zajímavějším a vzácnějším. Jen musíme každého přijímat takového, jaký je, a vidět v něm to dobré.

Na konci můžeme porovnat návrhy ponaučení a porovnat je s ponaučením od bajkaře. V čem se liší, v čem shodují?

9.3. 8. ročník

V 8. ročníku bych použila hry *Jak si být kamarádem*, *Jsme různí, a to je právě krásné!* při tématu Člověk a dospívání – Adolescence; *Mezinárodní seznamka* při tématu Člověk hledající společnost – Setkání; *Já jsem já, ty jsi ty*, *Pestrobarevný svět*, *Respektování odlišností* při tématu Člověk hledající svůj svět – Člověk jako osobnost; *Islám* při tématu Člověk a předpoklady harmonického soužití – Náboženství.

Jak si být kamarádem

→ Cíl: Ukázat, že je důležité mít rád sebe, vysvětlit, uvědomit si své klady.

Posadíme děti do kroužku a požádáme je, aby se zamyslely nad tím, co to znamená být sám sobě kamarádem a zda mají rády samy sebe a proč. Poté řeknou své myšlenky nahlas.

Až se každý vyjádří, všichni se postaví a navzájem si přátelsky podají ruce každý s každým, usmějí se na sebe navzájem.

Na závěr hry upozorníme na to, že každý je cenný něčím jiným a že pro každého z nás je pocit toho, že něco umí, velmi důležitý, a že tak získává jistotu do dalšího života.

Jsme různí. A to je právě krásné!

→ Cíl: Umožnit dětem sdělit druhým to, co si o sobě myslí, jak samy sebe vidí, jaké jsou.

→ Pomůcky: velké archy balicího papíru, pastelky, tužky, vodové barvy.

Velké archy papíru položíme na podlahu. Děti rozdělíme do dvojic. Dítě, které bude aktivitu začínat, si lehne na papír (může zaujmout jakoukoli pozici). Druhé je obkreslí kolem dokola. Na papíře je vidět silueta toho, jak dítě předtím leželo. Děti si role vymění a první obkreslí druhé. Pak vybarvují svoji postavu, až vznikne portrét v životní velikosti. Děti samy sebe vybarvují podle skutečnosti, nebo mohou využít fantazie a znázornit se jako pohádkové postavy.

Hotové portréty je vhodné pověsit na zeď. → Poté hovoříme o jednotlivých portrétech, o tom, co je zaujalo a proč.

Mezinárodní seznamka

→ Cíl: Vzájemný kontakt, seznamování, zbavování se ostychu.

Nejlépe se provádí při hudbě. Předvedeme různé způsoby pozdravů. Žáci se potom procházejí na vyhrazeném prostoru a na naší výzvu se zdraví různými způsoby.

Příklady pozdravů:

- australsky: zvednout jednu ruku a doprovodit tento pohyb pozdravem „Hey“;
- čínsky: ruce spojené dlaněmi pozvednout na prsa a hluboký úklon;
- japonsky: hluboký úklon;
- indiánsky: palec, ukazováček a prostředník pravé ruky na srdce a lehký úklon;
- eskymácky: doteky nosů zprava doleva;
- francouzsky: jako příbuzní, tři naznačené polibky – vpravo, vlevo a ještě jednou vpravo – s pozdravem „Salut“;
- italsky: obejmutí kolem ramen s naznačenými polibky u pravé a levé tváře s pozdravem „Ciao“;
- česky: potřesení si pravou rukou s pozdravem „Ahoj“;
- ruský: obejmutí se kolem ramen dvakrát, tzv. dvojité chruščov, se slovy „Zdravstvuj“;
- texasky: podat ruku, potřást jí a druhou poklepat na rameno se slovy „Howdy partner“.

Já jsem já, ty jsi ty...

→ Cíl: Sebepoznání, posílení vlastní identity dětí, probouzení úcty k sobě samému a k sobě navzájem.

K evokaci poslouží vtip: *Poslouchej, Honzo, bílý muži, něco ti povím: když se narodím, jsem černý! Když vyrostu jsem černý! Když se opaluje, jsem černý! Když je mi zima, jsem černý! Když se bojím, jsem černý! Když jsem nemocný, jsem černý? Když umřu, jsem černý! Ale ty, Honzo, bílý muži... Když se narodíš, jsi růžový! Když vyrosteš, jsi bílý! Když se opaluješ, jsi červený! Když ti je zima, jsi modrý! Když se bojíš, jsi žlutý! Když onemocníš, jsi zelený! Když umřeš, jsi šedivý! A teď mi prosím tě pověz, proč ty nazýváš mě barevným?*

- Otázky:
- Kdo jsem?
 - Jaký jsem?
 - Proč jsem?

Odpovědi psát na jednu půlku přeloženého papíru. Poté si společně přečíst několik ukázek.

Následuje kreslení autoportrétů na přední stranu listu přeloženého papíru a vzájemné prohlížení.

Pokusit se vybrat věci týkajících se nás, ale které na nás nejsou na první pohled vidět (rodina, oblíbené filmy, činnosti, pokrmy, barvy, květiny, zvířata...) → namalovat, možnost použít obrázky z časopisů, fotografie...

Sesednutí do kruhu, představování svých výtvorů. Odpovědi na otázky:

- *Co jsem se dozvěděl o svých kamarádech, o ostatních spolužácích?*
- *Byly naše oblíbené věci stejné, nebo rozdílné.*
- *Jak by to vypadalo kdybychom byli všichni stejní?*
- *V závěrečné reflexi reagovat na výrok: Všichni jsme si podobní, ale každý jsme jiný.*

Pestrobarevný svět

→ Cíl: Ukázat, že různost světa má své opodstatnění, že každý je stejně důležitý, i když vypadá jinak, jedná, mluví, chová a učí se jinak, dělá jinou práci a bydlí na jiném kousku světa. Jednobarevný svět by byl šedivý a nudný.

→ Pomůcky: obrázky lidí různých kultur, které děti přinesou z domova (např. výstřižky z novin nebo časopisů), nůžky, balicí papír, fixy, pastelky, lepicí páska.

Požádáme děti, aby přilepily na tabuli obrázky, které přinesly z domova. Ptáme se, v čem jsou zobrazení lidé rozdílní, co asi dělají, kde asi bydlí, co asi jedí, čím se zabývají ve volném čase (každý dělá jinou práci, obléká se jinak podle krajiny, kde žije, jí jiné jídlo, má jiné zájmy...).

V druhé fázi rozdělíme děti do čtyř až pěti skupinek a každé dáme na velikém balicím papíře namalovaný obrys stejné lidské postavy. Děti poté, co se dohodnou, kdo to asi bude – muž, žena, starý, mladý, dítě, člověk z hor, od moře, Čech, Číňan..., dokreslí a vybarví obrys postavy. Mluvčí skupinky ostatním vysvětlí, koho namalovali a co ten člověk dělá.

Varianta: Děti hádají, kdo to je a co dělá.

Otázky: *Jací jsou lidé kolem nás – stejní nebo různí?*

Je lepší, když jsou lidé stejní, nebo různí a proč?

Hru je možné uzavřít sdělením, že lidí si vážíme nejen pro jejich práci, či nějaký užitek, ale pro jejich jedinečnost, kterou obohacují náš svět (mají jiné tradice, hrají jinou hudbu, mají jiné oblečení, jinak zpívají, tančí...).

Respektování odlišností

Na začátku hodiny děti rozdělíme do skupin a „ozdobíme“ je : zelená pentle do vlasů, rtěnkou začervenit tváře, šátek na hlavě, vlasové sponky s korálkovými přívěsky. Jedno dítě zůstane bez ozdob.

Děti si sednou do kruhu a budou plnit zadané úkoly:

- místa si vymění ti, kdo mají zelenou pentli;
- napijí se jen ti, kdo mají začervenale tváře;
- místa si vymění ti, kdo mají sponku s přívěskem;
- opište si zadání domácího úkolu z tabule;
- domácí úkol nemusí vypracovat ti, kdo mají začervenale tvář;
- na tabuli si mohou kreslit jen ti, kdo mají začervenale tváře.

→ Hra proběhne bez mluvení; na případné protesty jednotlivců a skupin, které jsou záměrně opomíjeny nereagujeme.

Diskuze o dosavadním společném prožitku v komunitním kruhu.

- Jak jste se cítili během aktivity?
- Jak se cítil žák bez ozdobení?
- Existují i v životě „ozdoby“, které vás řadí do určité skupiny?
- Můžete si tyto „ozdoby“ ve skutečném životě volit dobrovolně?
- Může nedobrovolná „ozdoba“ ovlivnit život jedince?

Volné psaní na některé z těchto témat:

- Je pro člověka důležité někam patřit?
- Jaký je pocit nepatřit do „vyvolené“ skupiny?
- Jaké pocity tě provázely v uplynulé hodině?

→ O své zápisy se děti podělí v různých dvojicích.

Islám

→ Cíle:

Žák zná:

- základní pilíře islámu;
- základní zvyklosti v životě muslima;
- společenská tabu a hranice islámu.

Žák dokáže:

- odhadnout, jak by se ve vybraných situacích choval muslim;
- popsat, jak by se v muslimské společnosti choval tak, aby nevyvolal pohoršení.

→ Pomůcky, materiály:

- úryvek z deníku Honzy Chalupy (pro všechny studenty);
- Allího vysvětlení 4 okruhů islámu (alespoň 1x do každé skupiny);
- sada 4 pracovních záznamníků (pro všechny studenty);
- obrázky zobrazující život muslimů (z novin, časopisů – např. muslimské ženy s šátky, obrázky mešit...).

→ Postup:

- Žáci čtou nahlas text z deníku Honzy Chalupy.
- Žáci se rozdělí do 4 domovských skupin; každá ze skupin pracuje s jedním odstavcem deníkového záznamu; všechny skupiny dostanou stejné úkoly:
 1. najděte v textu všechny momenty, kdy si Honza nedovedl vysvětlit situace, které během pobytu u Alího zažil,
 2. zkuste odhadnout, čím byla nedorozumění způsobena.
- Žáci výsledky své práce zaznamenávají na papír
- Jednotlivé domovské skupiny prezentují svou práci; před každou prezentací je dobré dát ostatním skupinám chvilku času na to, aby si ještě jednou pročetli odstavec, jehož zpracování bude skupina prezentovat; stejně tak po prezentaci je dobré nechat ostatní studenty doplnit práci prezentující skupiny (navrhnout jiná řešení, doplnit opominuté problémy atp.).
 - Žáci vytvoří nové – expertní - skupiny; mají se stát experty na čtyři oblasti islámu (viz. texty pro expertní skupiny).
 - Každá ze 4 skupin dostane k dispozici jeden z textů, v nichž Alí Honzovi dané okruhy vysvětluje, popřípadě obrázky související s daným okruhem.
 - Každá skupina dostane opět dva úkoly:
 1. zpracujte svůj okruh islámu tak, abyste jej mohli během pětiminutové prezentace představit ostatním,
 2. postřehy z papírů ze začátku práce vyberte všechny záznamy týkající se vašeho okruhu a popřípadě opravte naše špatná vysvětlení problémových situací.
 - Před každou prezentací učitel rozdává všem žákům pracovní záznamník týkající se daného okruhu; žáci by měli opět dostat chvíli na to, aby si záznamník pročetli.
 - Účelem není, aby prezentující skupina prezentovala svůj okruh přesně podle záznamníku; záznamník slouží k lepšímu soustředění ostatních studentů během prezentací; proto prezentující skupina dostane záznamník až po své prezentaci.

- Studenti si během prezentace dělají do záznamníků jen nejnnutnější poznámky; na konci každé prezentace můžeme žákům nechat chvíli času na dopsání nejnnutnějších poznámek; řádné zpracování záznamníků může učitel zadat jako domácí úkol.
 - Žáci vytvoří nové skupiny tak, aby v nich byli zastoupeni představitelé všech expertních skupin a porovnají si odpovědi ve svých záznamnících; jejich úkolem je najít společně odpovědi na všechny zadané otázky; pouze v případě, když přijdou na otázku, na kterou nemohou najít odpověď, proberou ji s ostatními během závěrečné diskuze.
- Závěrečná diskuze, prostor pro doplňující otázky.
 - Žáci mají možnost využít znalostí a dovedností získaných během hodiny; tento úkol může být podle uvážení učitele zadán jako samostatná nebo skupinová práce v hodině popř. jako domácí úkol.
- Vytvořit příručku pro turisty cestující do islámských zemí: krátký souvislý text, tabulka, brožura s obrázky.

Deník Honzy Chalupy

Jmenuji se Honza Chalupa. Je mi 13 let. Před dvěma měsíci jsem se s rodiči přestěhoval z Prahy do egyptské Káhiry. Můj táta tu pracuje na univerzitě, kde učí káhirské studenty českou literaturu. Moje maminka pracuje na ambasádě jako tlumočnice. S ostatními dětmi cizinců tu chodím do mezinárodní anglické školy. Minulých čtrnáct dní jsem strávil u tátova kamaráda Alího Hákima, protože moji rodiče odjeli kvůli práci do Sýrie. Alí je Egyptan a učí s mým tátou na univerzitě češtinu. Moji rodiče mě upozornili, že v Alího rodině se určitě setkám s věcmi, které se mi budou zdát neobvyklé. Takových věcí byla nakonec celá řada.

Do Alího rodiny mě přivedla jednoho dne po škole jeho sestra Fátima. Byl zrovna čas oběda. Odvedli mě do kuchyně, kde mi dali moc dobré jídlo. Se mnou jedli jen dva Alího synové, kteří byli mladší než já, Alího stará nemocná maminka a jedna mladá těhotná kamarádka, která u nich byla na návštěvě. Dědeček a Alího žena Abla s námi ale nejedli. Vlastně nejedli vůbec a místo oběda odešli na zahradu a četli si z takových hodně zdobených knih. Když se Alí vrátil domů, určitě měl taky hlad, protože jsem slyšel, jak mu kručí v břiše, ale ani on si nevzal nic k jídlu a šel si taky číst na zahradu. Naopak večer, když se setmělo a mně už se docela chtělo spát, vynesli na zahradu stoly a na ně nanosili spoustu jídla. Zapálili oheň a na něj dali rožnit maso. V domě bylo najednou spoustu lidí, všichni se bavili, jedli, pili a zpívali. Všiml jsem si, že na návštěvu přijel i jeden Američan, který Alímu přinesl láhev vína. Alího žena

z toho byla trochu v rozpacích. Nakonec láhev někam schovala. Alí mi řekl, že se nemám upejpat a jíst. U nás doma si na ohni vždycky opékáme buřty a jíme je s hořčicí. Ptal jsem se Alího, jestli náhodou nemají nějaké špekáčky, ale on mi na to řekl, že takové jídlo se u nich vůbec nevyrábí. To mi přišlo dost divné.

Celý druhý den se v Alího domě netrhly dveře, na návštěvu přicházelo mnoho lidí. Přišel také pan Abasaíd s nějakou paní. Alí říkal, že je to jeho manželka, ale to bylo dost divné, protože já se znám s úplně jinou ženou, o které mi táta také říkal, že je Abasaídova žena. Na oslavě se všichni dobře bavili, jedli a pili. Na návštěvu přišlo s rodiči také mnoho dětí. Poznal jsem mezi nimi několik dětí tátových kamarádů z univerzity. Kluci si hráli s oštěpy, luky a šípy na písku za domem. Hrál jsem si s nimi. Bylo mi divné, že mezi sebe nepozvou také holky, protože u nás doma, i když si hrajeme na vojáky, vždycky se k nám nějaká holka přidá. Pak jsem si všiml, že všechny holky si na druhém konci zahrady v kroužku povídaly. Poznal jsem mezi nimi i svou kamarádku Chadžídžu ze Saudské Arábie, která se mnou chodí do školy. Šel jsem za ní a chtěl jsem si popovídat, ale od stolu na mě Abasaídova „takymanželka“ zavolala něco arabsky a ukazovala, abych si šel hrát zpátky za klukama. Tahle paní byla vůbec nějaká nervózní. Už chvíli před tím křičela na Alího mladou sousedku, aby si vzala na hlavu šátek, podobný tomu, co měla sama na hlavě. Ta se tomu chvíli bránila, ale nakonec si ho vzala.

Celý první týden, který jsem u Alího strávil, byl úplně jiný než tyto dva dny, které se mi zdály hodně sváteční. Běžný týden se hodně podobal tomu, co znám z domova. Ráno jsme vždycky odešli do školy a do práce a odpoledne jsme se vrátili domů. Jediný, kdo zůstával doma, byla Alího sestra Fátima, která se starala o nemocnou babičku. Dříve učila na naší škole, ale teď musela kvůli své mamince s prací přestat. Určitě jí to bylo líto, protože prý měla práci ve škole moc ráda. Ptal jsem se Alího, proč babičku medají raději na týden do nějakého stacionáře nebo domova důchodců, aby mohla Fátima pracovat, ale zdálo se mi, že Alí vůbec nevěděl, o čem mluvím. Jediný den, který se lišil od ostatních, byl pátek, který, jak už vím z dřívějšíka, je velmi významným dnem, protože se nechodí do školy. Zůstali jsme doma a tak trochu jsme lenošili. Bylo strašné horko, a tak jsem si chtěl vzít kraťasy, Alí mi řekl, že si ten den mám vzít na sebe dlouhé kalhoty. Moc mě to nepřekvapilo, protože už dřív, když jsem měl na sobě kraťasy, se na mě několik lidí dost divně dívalo. Dlouhé kalhoty jsem si měl vzít kvůli odpoledni. Šli jsme totiž spolu s ostatními do takového velmi krásného zdobeného domu. Na stěnách bylo nakresleno spoustu podivných klikyháků a

ornamentů. Docela škoda, že ten malíř, co to tam zdobil, nenakreslil i nějaký pořádný obrázek.

Než jsme do domu vešli, museli jsme si zout boty a umýt si nohy, což mi přišlo dost legrační. Kromě toho si všichni umývali také ruce, obličej a dokonce uši. Bylo mi to divné, protože pokud vím, každý má doma koupelnu. Uvnitř tohoto domu jsem zase viděl svoji kamarádku Chadžídžu ze školy. Skoro jsem jí nepoznal, protože měla na hlavě obrovský šátek, který normálně nenosí. Než se mi podařilo na ni zavolat, zmizela s ostatními ženami v jedné postranní místnosti, kam mě za ní nepustili. My s Alím jsme šli do takové velké místnosti, kde se všichni muži postavili do řady a začali se modlit. Dělali takové zvláštní pohyby, klekali si, klaněli se a zase vstávali. Doma v Čechách jsem viděl, jak se modlí lidé v kostele, ale tohle vypadalo spíš jako tělocvik. Mezi muži jsem viděl také Johna, našeho učitele z Austrálie. Modlil se s ostatními. Bylo mi divné, že se také modlil arabsky, protože vím, že arabsky moc neumí. Pak si jeden z nich stoupl k takovému pultíku, který byl vepředu a zpíval něco z takové zdobené knihy.

Alího vysvětlení čtyř okruhů islámu:

Modlitba, mešita, korán

Divíš se, proč u nás lidé pracují a chodí do školy od soboty do čtvrtka a volno mají v pátek. To je docela jednoduché. Pátek je pro nás muslimy něco jako u vás v Čechách neděle. Je to sváteční den. Když pátek skončí, začíná pro nás sobotou další týden. Když islám vznikl, chtěli se muslimové odlišit od křesťanů a židů, a proto přesunuli svůj den volna právě na pátek. Kromě toho, že máme v pátek volno, chodíme do mešity. Mešita je ten hodně barevný dům, o kterém jsi mluvil. Mešita je pro nás to samé jako pro křesťany kostel. My muslimové se modlíme 5x denně: ráno, v poledne, odpoledne, při západu slunce a po západu slunce. Modlit se můžeme kdekoliv – doma, na ulici, nebo v práci. Jednou za týden, v pátek, se ale většinou scházíme k modlitbám právě v mešitě.

Pojďme se teď postupně podívat na všechno, co ti v mešitě připadalo divné. Máš pravdu, Evropanům kresby na našich mešitách mohou připadat až příliš zdobné. Korán zakazuje kreslit nebo sochat postavy lidí. Je tomu tak proto, že když vznikl islám, mnoho lidí v okolí muslimů uctívalo různé sochy nebo obrazy bůžků. Zákaz kreseb a soch lidí měl podpořit víru v jednoho Boha. Nemáme sice v mešitách obrázky lidí, ale

za to mnoho lidí obdivuje naše velmi pracné ornamenty. To, co ti připadá jako klikyháky, jsou často úryvky Koránu napsané arabským písmem.

Když jsme přišli do mešity, divil ses, že se všichni zouvají a myjí. Muslim musí totiž k modlitbě v mešitě přistupovat čistý a zutý. Ačkoliv se každý muslim samozřejmě myje doma, vždy si ještě těsně před modlitbou v mešitě umyje nohy, ruce, obličej, nos a uši. Takové očištění má pro muslimy nejen hygienický, ale i duchovní význam. Omytím se také symbolicky očistí od všedních starostí, aby se v mešitě mohli plně soustředit na modlitbu. Protože je mešita místem modlitby, musíme do ní vstupovat slušně oblečení. To u nás znamená, že žena má mít dlouhé rukávy a dlouhou sukni. Zároveň musí mít hlavu i krk zahaleny šátkem. Muži by také měli mít zahalené nohy. Proto jsem nechtěl, aby ses vzal kraťasy. Ty se u nás ostatně vůbec nenosí. Tato pravidla totiž platí i pro nemuslimské návštěvníky mešity.

Jak sis všiml, ženy a muži se modlí odděleně. Je to proto, aby muži při modlitbě nekoukali po ženách a naopak a soustředili se plně na modlitbu. Při modlitbě pak muži i ženy vykonávají předepsané pohyby. Vždy stojí v řadách, což je symbolem toho, že jsou si před Bohem rovni. Začínají se modlit ve zpřímeném postoji, pak několikrát pokleknou a zase se vzpřímí. Nakonec se v kleče rozhlédnou napravo a nalevo. Jakkoli ti modlitební pohyby připadají divné, muslimům pomáhají při soustředění na modlitbu. Při modlitbě jsou všichni otočeni směrem k městu Mekka, tedy směrem k Saudské Arábii. O tomto městě si můžeme vyprávět jindy. Mekka je pro nás muslimy velmi důležité místo, mimo jiné proto, že v její blízkosti naše náboženství vzniklo.

Jak jsi viděl, všichni muži, včetně tvého učitele z Austrálie, se modlí arabsky. Ať už je muslim jakékoliv národnosti, vždy se modlí arabsky, a to i když arabštině nerozumí úplně perfektně.

A nakonec je tu ta zdobená kniha, která tě upoutala nejenom v mešitě na konci modlitby, ale už na začátku tvé návštěvy, když jsme si ji četli na zahradě. Této knize se říká Korán a je to pro nás něco podobného jako pro vás Bible. Stejně jako v Bibli je i v Koránu mnoho příběhů, ale zároveň se v ní píše o tom, co by člověk měl a neměl dělat. Spoustu našich zvyků, o kterých si povídáme, je předepsáno právě v Koránu.

Podobně jako naše mešity, je i Korán většinou velmi hezky vyzdoben různými ornamenty. Korán je napsán arabsky. Existují sice překlady do mnoha světových jazyků, dokonce i do češtiny, ale správný muslim by si Korán měl číst v originále. My totiž věříme, že nejkrásněji zní právě jen v arabštině. Je tak krásný, že ho často místo čtení

zpíváme. Každý muslim během svého života Korán přečte několikrát. Nečteme ho jen v mešitě. Korán se učí ve školách a každý muslim ho čte také doma. Každý z nás by ho měl přečíst během měsíce ramadán, o kterém si povíme něco příště.

Muslimská rodina, výchova dětí, staří lidé v muslimské rodině

Všiml jsem si, že ti bylo divné, že jsme tě během oslavy nenechali hrát s dívkami. Také ses pozastavoval nad tím, že moje sestra zůstává s mojí starou maminkou doma a nechodí kvůli ní do práce. Budu ti tedy vyprávět, jak to v muslimských rodinách chodí s výchovou a jak se naopak staráme o staré lidi.

Náš život, jak sis určitě všiml, je hodně spojen s náboženstvím. Vše, co děláme, je nějak spojeno s náboženstvím – výchova našich dětí, to, co jíme, co čteme a podobně. Proto děti seznamuje s náboženstvím od jejich narození. Hned, jak se dítě narodí, pošeptá mu jeho otec do ucha volání k modlitbě, které obsahuje vyznání muslimské víry, tedy slova, která se každý muslim bude celý život každý den modlit. Když potom dítě roste a začíná mluvit, učí ho rodiče jednoduchá arabská slova, a to i tehdy, když vyrůstá v zemi, kde se arabsky nemluví. Už od malička je mu předčítáno z Koránu, muslimské svaté knihy, která podobně jako vaše Bible obsahuje různé příběhy a také spoustu ponaučení a příkazů, podle kterých se my muslimové řídíme. Hned, jak se dítě naučí číst, začne se číst s rodiči v Koránu. Vychováváme tak své děti proto, aby si co nejdříve osvojily muslimskou víru a způsob života. Ten je pak pro ně samozřejmostí.

Už od malička se snažíme chlapce a dívky vychovávat odlišně. Vím, že u vás doma se teď hodně mluví o tom, že muži mohou dělat všechno to, co ženy a že ženy mohou například vykonávat mužská povolání. U nás to tak není. Před Bohem jsou si muž a žena rovni, ale v praktickém životě mají mít podle naší tradice každý jinou úlohu. Neznamená to, že by naše ženy třeba nestudovaly, nebo nepracovaly na různých významných postech. To ano. Ale přesto bereme ženy na prvním místě jako matky a ochránkyně rodinného krbu. Muže zase jako hlavy rodiny a její ochránce. Proto už od malička chlapce vedeme k různým sportům, v nichž musí prokazovat odvahu a sílu, zatímco dívky mají většinou mnohem jemnější zábavu a hrají spíš takové hry, které je připravují na život matek.

Teď se blížíme k vysvětlení toho, co ti přišlo tak divné na naší oslavě. Malí chlapci a dívky si spolu mohou hrát, ale jakmile se přiblíží období puberty, mohou spolu zůstat chlapci a dívky dohromady pouze v případě, že jsou z jedné rodiny. Děti, které

nechodí do školy pro cizince, jako ty, ale navštěvují naše běžné muslimské školy, chodí do tříd odděleně – kluci a holky se učí zvlášť. Ve školní jídelně také jedí většinou odděleně. Podobně u nás při oslavě jedli muži a ženy u různých stolů. V některých rodinách ale na této tradici tolik nelpí.

V muslimské společnosti je často zvykem, aby byla dívka od puberty doprovázena mužským členem své rodiny, pokud jde do společnosti mimo svou rodinu. U vás se tomu, myslím, říká garde. Nedokážu ti přesně vysvětlit, proč tomu tak je. V tomhle jsme prostě jiní než vy. Jsme ve vztazích mezi dospívajícími a dospělými muži a ženami velmi zdrženliví.

Rád bych se ještě zastavil u tvé otázky, proč alespoň přes týden nenecháme mojí starou maminku, jak ty říkáš, v nějakém domě pro staré. Takové domy my u nás vůbec nemáme. Bereme to tak, že naši rodiče nás vychovali, a proto mají právo očekávat od nás, že když budou staří a nemocní, budeme se zase starat my o ně. Péče o staré rodiče je jedna z nejdůležitějších povinností muslima. Proto se moje sestra Fátima vzdala své práce a pečuje o naši maminku. Překvapilo mě, že tě to zaráží, protože pro nás je to samozřejmé.

Pilíře islámu, Ramadán, jídlo

Když jsi k nám přišel, ptal ses, proč se s tebou nenaobědváme a proč jíme až v noci. My věříme, že Bůh určil řád, ve kterém jsou dány jak vztahy mezi lidmi, tak vztah člověka k Bohu. A právě to nejdůležitější ze vztahu k Bohu, naše povinnosti vůči němu, jsou zahrnuty do tzv. PĚTI PILÍŘŮ ISLÁMU.

Jedním z nich je RAMADÁN – půst, který právě probíhal, když jsi k nám přišel. Dalšími pilíři jsou základní VYZNÁNÍ VÍRY, dále MODLITBA, NÁBOŽENSKÁ DAŇ a POUŤ DO MEKKY.

Vyznání víry – co si pod tím přesněji představit? Člověk, který se rozhodne stát se muslimem, musí pronést vyznání víry: *Vyznávám, že není božstva kromě Boha a Muhammad je posel Boží.* Muhammad v 7. století po Kr. založil islám. Samozřejmě, kdybys to vyznání teď jen tak řekl, muslim z tebe ještě nebude – musel bys to učinit před svědky, ale nejdůležitější je stejně hlavně to, jestli to říkáš upřímně.

Povinnost vyznávat víru plní muslim denně při modlitbách, které, jak už jsem řekl, jsou dalším pilířem islámu. Aby byla modlitba platná, je třeba splnit několik podmínek – podmínku čistoty těla, čistoty místa a šatu, náležitého odění, zaujetí správného modlitebního směru, znalosti modlitebních časů a zbožného předsevzetí.

Na modlitbu musíme být vždy vyzutí a čistí, nemusíme ji však konat v mešitě. To pak často používáme modlitební koberečky, vždy otočení směrem k Mekce, k městu odkud pochází Muhammad. Modlitba se koná 5krát denně a je pro nás jako důvěrný hovor s Bohem a prosba o správné vedení. Co všechno vlastně musíme udělat před vstupem do mešity, si povíme jindy.

Třetím pilířem je povinná almužna, jinak řečeno náboženská daň, takže si dovedeš představit, co to je. Daň na obecně prospěšné a dobročinné účely se odvádí podle výše majetku. Almužnu je možné rozdělit přímo potřebným, ale správnější je nechat ji rozdělit úřady.

Povinnost vykonat alespoň jednou za život pouť do Mekky (další pilíř), má každý dospělý muslim. Možná si řekneš, jak to dělají ti, co se na pouť vydat nemohou: v Koránu se píše „A Bůh uložil lidem pouť k chrámu tomuto pro toho, kdo k němu cestu může vykonat“, z toho plyne, že nemocní, chudí, nebo i ženy bez doprovodu pouť vykonat nemusí. Ty bys tam ale nemohl, do Mekky smí jen muslimové. Pouť Hadždž se koná v určené dny. Před poutí by si člověk měl uspořádat všechny domácí záležitosti, zabezpečit rodinu a podobně. Poutník vykonává různé obřady a celá pouť vrcholí Obětním svátkem (íd), kdy poutníci symbolicky kamenují satana a nakonec obětují ovci nebo kozu. Maso by pak měli rozdat chudým jako almužnu.

Co tě asi zajímá nejvíc, je ale poslední pilíř – třicetidenní půst Ramadán, který končil právě v den, kdy jsi k nám přišel. Možná se divíš, že mluvím o půstu, když se večer pořádají hostiny. Tento půst, který se vztahuje nejenom na jídlo, ale i na pití, kouření a pohlavní styk, platí pro denní dobu, tj. od východu do západu slunce. Pak se obvykle hoduje, takže je Ramadán nejen měsícem sebezapření, ale i radosti a oslav. A zase tě možná napadá, jak se v horku, bez jídla a pití dá pracovat? A co nemocní a děti? Děti jsou vedeny k půstu od deseti let, staří, nemocní a těhotné nebo kojící ženy jsou zproštěni, stejně tak jako lidé konající těžkou fyzickou práci a lidé na cestách – ti, kdo mohou, postní dny nahradí později. Půst je cvičení vůle, projev solidarity s chudými. Ty jako ne-muslim nemusíš samozřejmě půst dodržovat, ale měl bys se snažit nejíst a nepít před muslimy.

Když už jsme se bavili o hostinách, měl bys vědět, že i ve stravování existují určité zvyky a zákazy. Existuje například zákaz požívat nečisté věci (vepřové maso, zdechliny, krev a z toho plyne potřeba náležité porážky zvířete). Požití zakázaného masa se promíjí, došlo-li k němu z donucení nebo omylem. Dále platí zákaz požívání alkoholu, narkotik a opia. Toto je jen zlomek příkazů týkajících se rituální čistoty.

A ještě jedna věc, o které se mluví: je to džihád, který je občas nazýván šestým pilířem islámu. Zdůrazňuji to, protože vy v Evropě o něm máte zkreslenou představu. Myslíte si, že v Koránu je psáno, že džihád, o kterém se mluví jako o „svaté válce“, znamená, postřílet každého, kdo není muslimem. A zase musím říct, že to tak není. Džihád je snaha rozvíjet a v krajní situaci bránit islám. V Koránu je psáno: *Nebudiž žádného donucování v náboženství*. A Prorok prý prohlásil, že největším džihádem je přemáhání vlastních vášní.

Žena, svatba, rozvod...

Taky ses mě ptal na naší sousedku, která na rozdíl od ostatních žen neměla během oslavy na hlavě šátek a která se kvůli tomu dostala do sporu s Abasaídovou manželkou. Když jsem přijel k vám do Čech, tak jsem zjistil, že si lidi muslimskou ženu představují jako chudinku, která je zavřená doma, a když už vyjde, tak z ní nesmí být vidět ani malíček. Tak to ale, jak vidíš, není. Sice sis asi všiml, že si většina muslimských žen zahaluje hlavu a krk velkým šátkem. Je ale pravda, že se to hodně liší podle tradic konkrétního místa a rodu a emancipačních snah. Takže o naší sousedce, i když se nedrží všech tradic, můžu prohlásit, protože ji znám, že je dobrá muslimka.

Je zajímavé, že před vznikem islámu v 7. století po Kr. bylo v Arábii postavení ženy velice špatné. A právě islám přispěl ke zlepšení jejich pozice. Zakázal zabíjení prvorozených dcer a zabíjení ženských potomků v době sucha a hladu. V Koránu a tradicích je patrná jistá míra nadřazenosti muže zohledňující jeho fyzickou převahu a dominantní roli v muslimské rodině. Žena však ale není hodnocena jako muslim druhého řádu. Tradice jsou přeplněny ženskou tematikou. Muhammad, zakladatel islámu, sám dbal na vzdělání žen. Existuje u něj vize ženy jako společensky angažované bojovnice a duchaplné partnerky a představa harmonického manželského páru. Manželství je podle islámu pro oba partnery cestou k ideálu naplnění. „Ony jsou pro vás oděvem a vy jste oděvem pro ně.“

Když už jsem zmínil oděv, tak by tě mohlo zajímat, jak se vlastně ženy, nakonec i muži mají oblékat. Všichni muslimové, tedy ženy jako muži, se musí zahalovat a vyhýbat se odhalujícím oděvům, které jsou navrženy tak, aby zdůraznily obrysy těla a fyzickou krásu.

Není popsán žádný konkrétní styl oblékání nebo typ oděvu, existuje jen přibližný popis toho, co je přijatelné a co je zakázané. Atraktivní části lidského těla by

měly být zakryty. U muže nesmí být vidět nic mezi pupkem a koleny, ženy musí mít zakryto celé tělo kromě obličeje, a rukou od zápěstí. Žena má mít zakryté vlasy, ale ani Korán, ani Muhammad, nenařídil oblečení, které vypadá jako stan a kterému se říká burka, ani nic podobného. Takové oblečení je kulturním a etnickým výmyslem.

Podle toho, jak se usmíváš a jak si reagoval na druhou Abasaídovu manželku bych řekl, že se ti honí hlavou historky o mužích, co mají desítek manželek... Ale ono to ve skutečnosti není tak jednoduché. Představa, že když muž jedna žena omrzí, tak ji zastrčí do kouta a přivede si jinou, je mylná. Ale od začátku:

Hlavou muslimské rodiny je muž. Manželství uzavírá ženich se zástupcem nevěsty za přítomnosti dvou svědků. Ve smlouvě je nejpodstatnější část, kde se stanoví výše daru, který ženich vyplatí nevěstě nebo jejímu otci. Tím oficiální obřad končí, ale samozřejmě následuje oslava, při které si, podle tradic, oba novomanželé obarví ruce hennou (oranžovou barvou), muž dlaně, ženě na ruce vymalují překrásné ornamenty.

Muslim si může vzít i křesťanku a židovku, muslimka si oproti tomu může vzít jen muslima. Muž se také může oženit až se čtyřmi ženami, ale je tu jedna důležitá podmínka – musí všechny své ženy uživit a chovat se k nim spravedlivě. Většina dnešních muslimů má ale jen jednu ženu. Konec manželství nemusí nastat jenom smrtí, ale i rozvodem, vykoupením se nebo prohlášením soudce o neplatnosti sňatku. Pokud muž ženu zapudí, ztrácí tím dar, který ženě vyplatil, i šperky, které žena má. Rozvedená žena se sice nesmí po určitou dobu znovu provdat, ale muž ji musí po tu dobu živit. I žena může požádat o rozvod, ten musí stvrdit soudce a důvodů může být celá řada – třeba že ji muž neživí, nedělá to, co slíbil ve smlouvě atp. I když pro manžele není těžké ukončit manželství, rozvodů je u nás srovnatelně méně než v Evropě nebo v Americe.

Je pravda, o tom se také mluví, že muž může zakázat své ženě chodit ven, ale ona na oplátku může odmítat i se svými dětmi doprovázet svého muže na cestách a v klidu své potomky vychovávat.

V řadě zemí byl vyhlášen Korán za hlavní zdroj zákona, fundamentalisté ho vyzdvihují na místo jediné, věčné ústavy. Přesto jsou i záležitosti manželské často doupravovány zákony.

- Jak se liší muslimský týden od evropského?

- Jak vypadá pátek v životě muslima?

- Jak se liší výzdoba mešity a kostela?

- Proč a jak se muslimové před vstupem do mešity očišťují?

- Pokud se se svými rodiči půjdete podívat do mešity, jak se oblečete, abyste nebudili pohoršení?

- Proč se muslimové a muslimky modlí odděleně?

- V jakém jazyce se modlí newyorští muslimové?

- Co je to Korán? Co obsahuje? K jaké knize v Česku byste jej přirovnali?

- Jak se muslimské dítě začne seznamovat s islámem?

- Proč se začíná malý muslim seznamovat s Koránem tak brzy?

- Proč si myslíte, že se malé děti učí arabská slova od malička i tehdy, když žijí v zemi, kde arabština není úředním jazykem?

- Od kdy se spolu chlapci a dívky nesmí stýkat bez doprovodu „garde“?

- Proč si myslíte, že je to právě od tohoto věku?

- Proč v muslimských zemích neexistují domovy důchodců?

- Jaké jsou základní pilíře islámu?

- Co musí člověk udělat, aby se z něj stal člen muslimské obce?

- Jaké jsou předpoklady správné modlitby?

- Jakým způsobem získávají muslimské obce peníze pro chudé?

- Jaký režim panuje v době půstu?

- Jaká specifika má stravování muslimů?

- Jaké úlevy má v islámské společnosti starý, nemocný člověk?

- Jak by se měl turista chovat v postní době?

- Jak se mají ženy v muslimské společnosti oblékat?

- Co říká Korán o postavení ženy?

- Co víte o polygamii (mnohoženství) v muslimské společnosti?

- Jak vypadá sňatek v islámské společnosti?

- Jakými způsoby může být manželství rozpuštěno?

- Proč si muslimka nemůže vzít ne-muslima? A proč si muslim může vzít, kromě muslimky, právě jenom židovku nebo křesťanku?

- Proč se v reálném životě setkáváme s polygamií jen výjimečně?

- Mohli byste vyrazit na prohlídku v „turistickém“ tílku a kraťasech?

9.4. 9. ročník

V 9. ročníku bych využila aktivity *Choulostivý případ*, *Krok vpřed*, *Práce s textem*: Ad'an. Všechny tři lze použít při tématu Občan v právních vztazích – Lidská práva. Poslední aktivita *Kmeny a kořeny* by se dala aplikovat při tématu Svět a Evropa – Mezinárodní společenství.

Choulostivý případ

Aktivita využívá hraní rolí a analýzu jednoho choulostivého případu k tomu, aby účastníky motivovala k přehodnocení vlastního vnímání kulturních rozdílů.

→ Cíl: Vyvolání zájmů o lidská práva a rasismus, rozvoj dovedností demokratické účasti, komunikace a spolupráce, rozvoj zodpovědnosti, solidarity a smyslu pro spravedlnost.

Sehrání krátké scénky založené na následujícím případě. Scénka by měla být provedena ve třech jednáních, jak je naznačeno níže. V přestávkách mezi jednotlivými jednáními budou diváci požádáni, ať napíšou, co se podle jejich názoru ve scénce odehrává.

První jednání: Dva učitelé / učitelky se baví ve sborovně.

Za poslední měsíc došlo ve škole k několika krádežím. Zeď se opět někomu ztratily peníze. Ředitel/ka školy se rozhodl/a celou věc vyřešit a požádal/a členy učitelského sboru, aby se pokusili zloděje odhalit. Podezřelým, alespoň za poslední krádež, je Abdalláh – žák, jehož rodina pochází ze severní Afriky.

Druhé jednání: Rozhovor mezi Abdalláhovým otcem a ředitelem/ ředitelkou školy.

Ředitelka si pozve Abdalláhova otce k rozhovoru. V jeho závěru Abdalláhův otec zaplatí celou ukradenou částku.

Třetí jednání: Dva učitelé/ učitelky se opět baví ve sborovně.

To, že Abdalláhův otec zaplatil, považují za přiznání Abdalláhovy viny. Později se však ukáže, že Abdalláh neměl s krádežemi nic společného.

Pokyny pro organizátora:

Vybereme čtyři dobrovolníky a požádáme je o přípravu krátké scénky. V přestávkách mezi jednotlivými jednáními přerušíme hraní rolí. Diváci napíší, co se podle jejich názoru ve scénce odehrává a pak položíme divákům níže uvedené otázky. Ti by měli několika slovy shrnout na papír své reakce v dané fázi příběhu.

Po prvním jednání přestávka → otázka: *Co byste dělali, kdybyste byli ředitelem/ředitelkou školy?*

Po druhém jednání přestávka → otázka: *Myslíte si, že tím byla celá záležitost uspokojivě vyřešena?*

Po třetím jednání → otázka: *Co si myslíte nyní?*

Hodnocení odpovědí účastníků:

- Co napsali v první přestávce a co je vedlo k jejich závěrům?
- Co napsali v druhé přestávce a co je vedlo k těmto závěrům?
- Co si uvědomili na konci? Co v průběhu scénky předpokládali?

Krok vpřed

→ Úvodní motivace: vybereme žáky se stejným znakem a pošleme je za dveře ⇒ žáci musí přijít na to, proč právě oni se nesmí zúčastnit výuky (= diskriminace).

→ Diskuze: *Co si představíte pod pojmem diskriminace, xenofobie? Byli jste někdy svědkem diskriminačního nebo xenofobního aktu?*; vyjasnění pojmů.

→ Žáci si sednou do kruhu; vylosují si kartičky se svou rolí; přečtou si roli a zavřou oči; s nikým se nepovídají, všichni mlčí.

→ Pustíme pomalou hudbu; pomáháme naladit atmosféru, dostat žáka do role; dáváme žákům otázky, které se vztahují k jejich rolím; žáci se pokouší v duchu na otázky odpovědět:

- Jaké bylo tvé dětství? Jaký jsi měl dům? Jaké jsi hrál hry? Jakou měli rodiče práci?
- Jaký je nyní tvůj život? Kam se chodíš bavit? Co děláš ráno, odpoledne, večer?
- Jaký je tvůj životní styl? Kde žiješ? Kolik máš peněz? Kolik si vyděláváš měsíčně? Co děláš v tvém volném čase? Co děláš o prázdninách?
- Z čeho máš radost a z čeho strach?

→ Všichni se potichu seřadí na čáru (mohou být i schody); začneme se ptát; pokud žákova odpověď zní ano, udělá krok vpřed.

Výroky:

- Nikdy jsi nepocítil finanční potíže.
- Žiješ v pěkném a příjemném prostředí s televizí.
- Máš pocit, že tvůj jazyk, náboženství a kultura jsou respektovány ve společnosti, kde žiješ.
- Ostatní lidé se s tebou radí o různých věcech.
- Nemáš strach být zastaven policií.
- Jezdíš „načerno“ hromadnou dopravou.
- Víš, kam se obrátit v případě nouze, pomoci a rady v otázkách vzdělání, nemoci, sociální pomoci.
- Máš dostačující zdravotní pomoc a ochranu.
- Můžeš jet na prázdniny jednou za rok.
- Můžeš kdykoliv pozvat přátele na večeři.
- Máš zajímavý život a myslíš, že se v budoucnu budeš mít dobře.
- Můžeš studovat na univerzitě.
- Můžeš se zúčastnit mezinárodních kurzů a studijních pobytů.
- Můžeš chodit s kýmkoliv chceš.
- Máš přístup k internetu, kdykoliv chceš.
- Nosíš značkové oblečení.
- Můžeš oslavovat tvé náboženské svátky s přáteli a rodinou.
- Můžeš jít do kina nebo divadla alespoň 1x za týden.
- Často se cítíš diskriminován/a a znevýhodněn/a .
- Nemáš kamarády.

→ Na konci vyptávání se žáci porozhlédnou po třídě, jak, kdo stojí; pokusí se uhádnout roli svých spolužáků; poté každý žák prozradí svou roli.

→ Závěr hodiny: společná diskuze (např. jak se žáci v dané roli cítili...).

Role:

Jsi nezaměstnaná matka.
Jsi dcera místního bankéře. Studuješ na vysoké škole ekonomii.
Jsi učitelka matematiky na střední škole.
Jsi postižený mladý muž / žena, který/á se může pohybovat jen na vozíčku.
Jsi sedmnáctiletý Rom, který nedokončí základní školu.

Jsi mladý student, který si přivydělává hraním hudby po ulicích.
Jsi nezaměstnaný učitel v zemi, kde úřední jazyk je jiný než tvůj mateřský.
Jsi dvaceti čtyřletá uprchlice z Afghánistánu.
Jsi nelegální migrant z Kuby.
Jsi legální migrant z Ruska.
Jsi syn čínského imigranta, který podniká v potravinářství.
Jsi vietnamský obchodník s oblečením.
Jsi úřednice na úřadu práce zodpovědná o uchazeče o práci.
Jsi majitelka úspěšné firmy.
Jsi důchodce.
Jsi partnerka známého herce.
Jsi partnerka umělce závislého na drogách.
Jsi silná kuřačka závislá na sociálních dávkách.
Jsi modelka afrického původu.
Jsi dealer s drogami.
Jsi třicetiletý bezdomovec.
Jsi devatenáctiletý syn farmáře na vesnici.
Jsi osamělá, těžce nemocná vdova.
Jsi mladá rozvedená Romka a máš pět dětí.
Jsi ředitel velkého podniku.

Práce s textem: Ad'an (Čtení s předvídáním)

Vysvětlíme dětem, že za chvíli budou číst krátkou povídku, která se mohla přihodit na některé obydlené planety ve vesmíru, a seznámíme je se čtyřmi klíčovými slovy, resp. slovními spojeními, jež se v povídce objeví: **oči, černobílé vidění, barevný svět, syn.**

Děti budou si pět minut přemýšlet, co se v povídce může stát. Poté se o své příběhy podělí ve dvojicích a pak dostane prostor prezentace před celou třídou.

Ad'an

Daleko, miliony kilometrů od nás je planeta stejná jako Země. Lidé, kteří tam žijí, se nám velmi podobají, jen jejich zrak je vyvinut zcela jinak. Oni vidí ve tmě, vidí velmi daleko – a co víc, vidí i skrz zeď. Ženám se na této planetě rodí děti stejně jako ženám na Zemi. Jednoho dne se přihodilo něco moc zvláštního. Narodil se chlapec Ad'an a měl dvě oči, kterými viděl stejně jako vidí lidé na Zemi. Jeho rodiče z toho byli velice zmatení. Byl to však šťastný a veselý chlapec. Rodiče ho měli rádi a dobře se o něj starali. Velikou starost jim však dělalo, že je kvůli svým očím tolik jiný! Brali ho na vyšetření k různým doktorům, ale ti jen vrtěli hlavou a říkali, že se s tím nedá nic dělat. Jak Ad'an dospíval, měl více a více problémů. Protože neviděl ve tmě, musel s sebou nosit světlo. Ve škole měl ve srovnání s jinými dětmi mnohé nedostatky.

Po přečtení každé části následuje otázka : Co se stane v dalším pokračování?

Ad'an neuměl číst tak dobře jako ostatní a učitel mu musel hodně pomáhat. Protože neviděl tak daleko jako ostatní, musel mít speciální dalekohled, kterým mohl vidět i jiné planety jako jeho kamarádi. Občas, když šel ze školy, cítil se velmi osamělý. „Ostatní děti vidí, co já nevidím, ale možná, že já vidím něco, co zase nevidí ostatní!“ Jednoho dne se mu tato myšlenka potvrdila, protože...

...přišel na to, že vidí něco, co ostatní vidět nemohou. On totiž neviděl pouze černě a bíle, on viděl barevně! Vyprávěl rodičům, co vidí, bral je často ven a vzrušeně jim vyprávěl o svých objevech. Rodiče i jejich přátelé byli ohromeni. Ad'an jim vyprávěl překrásné příběhy a užíval slova, která předtím nikdy neslyšeli: červená a žlutá...a oranžová. Vyprávěl o zelených stromech a fialových květech a každý se toužil dozvědět, jak vlastně vidí. Ad'an vyprávěl další příběhy o modrých mořích a mořských vlnách s bílou pěnou. Děti rády poslouchaly jeho pohádky o kouzelných dracích a dech se jim tajil při vyprávění o jejich ocelově zelené kůži, jantarově žlutohnědých očích a rudozlatém ohnivém dechu.

Jednoho dne Ad'an potkal dívku a zamilovali se do sebe.

Jí nevadilo, že má oči, kterými vidí nedokonale a i on přišel konečně na to, že je to vlastně jedno. Stal se velice známým. Lidé z celé planety přicházeli a poslouchali jeho příběhy. A jednoho dne se Ad'anovi a jeho ženě narodil syn. Ten byl stejný jako všichni ostatní na této planetě - měl pouze jedno oko, kterým viděl černobíle.

Po přečtení povídky s předvídáním zapíšeme na tabuli otázku: *Bylo by lepší, kdyby se Ad'an narodil s černobílým viděním a jedním okem?* Děti budou odpovídat každé za sebe písemně a potom se budou moci vyjádřit v diskuzi a obhájit své názory.

Další možné otázky:

K čemu lze přirovnat skutečnost mít dvě oči na planetě jednookých lidí?

Mohou spolu žít lidé se dvěma očima a jedním okem?

Jak byste chtěli, aby s vámi ostatní jednali, kdybyste byli jiní?

Kmeny a kořeny

Rozdělíme děti do tří skupin. Je možné se zeptat, co si myslí, že budou dělat, když se hra jmenuje kmeny a kořeny. *Co dělají obvykle kořeny? Jaký mají smysl v přírodě?* (vyživují rostlinu, rozrůstají se do prostoru,...) *Co dělají kmeny?* (nepohybují se, jsou kořeny vyživovány,...) Když děti vyčerpají svoje nápady, přistoupíme k objasnění instrukcí:

- Děti si zvolí v každé skupině jednoho člena, který bude mít roli kmene. Všichni ostatní jsou kořeny.
- Skupina si vylosuje jednu z připravených otázek (ty jsou po jedné natištěny velkým písmem na barevné papíry).
- Každá skupina se krátce poradí, zda otázce všichni členové rozumí. Každý si otázku zapamatuje, nesmí si ji zapisovat.
- Všechny kořeny se vydají do terénu a postupně položí svou otázku všem v místnosti. Odpovědi nosí svému kmene tak, aby je nezapomněli – nesmějí si je totiž zapisovat.
- Kmen sedí u velkého papíru a zapisuje odpovědi, které mu jeho kořeny snášejí, snaží se nějak odpovědi třídit, seskupovat. U kmene také zůstala otázka, kterou má skupina řešit, takže kořeny si ji mohou kdykoli znovu přečíst, aby se ujistily, že si ji pamatují správně.
- Když se každý kořen zeptal každého kořene i kmene v místnosti (tj. členů ostatních skupin), shromáždí se skupiny u svých kmenů a pokusí se ze sneseného materiálu

připravit přehlednou a jasnou prezentaci. Po každé prezentaci vysloví posluchači prezentující skupině několik uznání a pak mohou položit otázky k prezentaci.

▪ Pozor: kořeny se nesmějí obávat nebo ostýchat položit tutéž otázku vícekrát, a to i tomu, kdo na jejich otázku, položenou jiným kořenem ze skupiny, již dříve odpověděl. Naopak tázaný nesmí odbýt tazatele tím, že by mu řekl, že na otázku již odpovídal. Musí se snažit svou odpověď doplnit, vylepšit, rozšířit.

Otázky:

1. V jaké podobě se ve svém životě setkáváte s tím, že se společnost a svět stává stále více multikulturní?
2. Jak se budete muset umět chovat (jednat), aby se vám dobře žilo ve společnosti, která bude kulturně různorodá?
3. Co se už ve vaší škole dělá pro multikulturní výchovu?

ZÁVĚR

Multikulturní výchova by měla zaujmout důležité místo ve společnosti. Současná i budoucí společnost je totiž založena na multikulturních vztazích. Stále se setkáváme s příslušníky jiných ras, národností, etnik, náboženství, s lidmi jiného životního stylu a jiných uznávaných hodnot. Tyto odlišnosti bychom měli respektovat a považovat je za obohacení a zpestření. Společné soužití by se mělo stát samozřejmostí.

Žáci by měli být vedeni k tomu, aby si osvojili takové znalosti a postoje, které by v nich vypěstovali chápání kulturních specifit a tolerantní postoje k těmto odlišnostem. Učitel by jim měl pomoci vytvářet rovnocenné vztahy mezi lidmi; uvědomit si svou vlastní identitu.

Záleží jen na nás, jestli budeme žít ve světě, kde vládne porozumění, tolerance a spolupráce, nebo ve světě, kde panuje nenávisť a konflikty. Multikulturní výchova by nám měla pomoci vytvořit si lepší budoucnost.

RESUMÉ

Das Ziel meiner Diplomarbeit war es den Begriff Multikulturellerziehung zu erklären und das bestimmte didaktische Material für zweite Stufe der Grundschule abzusichern.

Im teoretischen Teil, den ich in die achten Kapitel geteilt habe, habe ich mit diesem Begriffen beschäftigt: mit der Einreihung der Multikulturellerziehung im Rahmenbildungsprogramm; mit den wissenschaftlichen Zutritten, die die Multikulturellerziehung gründen ermöglichen haben; mit der Kommunikation – der bedeutenden menschlichen Tätigkeit, mit den Fehleren, die wir bei der Kommunikation machen; warum ist Multikulturellerziehung nötig auch bei uns; welche Möglichkeiten hat die Schule bei dem Unterricht der Multikulturellerziehung; welche Ziele stellt Multikulturellerziehung.

Den praktischen Teil habe ich in die Kapitel je nach den einzelnen Jahrgängen (6.-9. Jahrgang) geteilt. Ich habe gestrebt, verschiedene Aktivitäten in die verschieden Jahrgänge und in die Themenpläne einzuteilen. Die Aktivitäten, die ich gewählt habe, sollten zu der Vervollständigung des Grundlehrstoffes dienen.

In der Beilage habe ich die Aktivitäten angeben, die ich selbst ausprobiert habe.

SEZNAM LITERATURY

- Bílý, J.: *Výchova k občanství*. Fortuna, Praha 1995.
- Čermáková, J.: *Ty + Já = kamarádi*. ISV, Praha 2000.
- Demokracie a občanství v Evropě*. Katedra společenských věd Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2006.
- Gulová, L.: *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. MSD, Brno 2004.
- Jeřábek, J., Tupý, J.: *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. VÚP, Praha 2005.
- Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu*. Kritické myšlení, Praha 2005.
- Kyriacou, Ch.: *Klíčové dovednosti učitele*. Portál, Praha 1996.
- Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Argo, Praha 2006.
- Průcha, J.: *Multikulturní výchova: Teorie – praxe – výzkum*. ISV, Praha 2001.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: *Pedagogický slovník*. Portál, Praha 1998.
- Slovník cizích slov pro nové století*. Dialog, Litvínov 2004.
- Staněk, A.: *Výchova k občanství a evropanství*. Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2007.
- Velký sociologický slovník*. Karolinum, Praha 1996.
- Všeobecná encyklopedie, sv. 5*. Odeon, Praha 2001.
- Čermáková, J.: *Ty + Já = kamarádi*. ISV, Praha 2000.
- Interkulturní výchova ve školním vzdělávacím programu*. Kritické myšlení, Praha 2005.
- Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Argo, Praha 2006.
- Neumann, J., Hermochová, S.: *Hry do kapsy I*. Portál, Praha 2003.

www.rvp.cz

www.varianty.cz

PŘÍLOHA

V Příloze bych se chtěla zmínit o tom, jaké aktivity jsem během vyučování sama vyzkoušela, jak probíhaly, jak děti reagovaly, jaké byly jejich odpovědi. Možnost jsem měla během své Souvislé pedagogické praxe na Základní škole v Soběslavi.

V 8. třídě, když jsme probírali Setkání, jsem použila hru **Mezinárodní seznamka**. Nejprve jsem naznačila, že existují různé druhy pozdravů, a že ne všude na světě se lidé při setkání zdraví stejně.

Nevyužila jsem všechny pozdravy, které hra umožňuje. Vybrala jsem si pozdrav australský (zvednout jednu ruku a doprovodit tento pohyb pozdravem „Hey“), čínský (ruce spojené dlaněmi pozvednout na prsa a hluboký úklon), japonský (hluboký úklon) a indiánský (palec, ukazováček a prostředník pravé ruky na srdce a lehký úklon). Na papírky jsem napsala druhy pozdravů. Nejprve jsem předvedla tyto čtyři druhy pozdravů a řekla žákům, co je čeká. Každý žák si vylosoval svůj pozdrav a nesměl ho nikomu prozradit. Znovu jsem předvedla, jak se zdraví australsky, čínsky, japonsky a indiánsky, aby žáci opravdu věděli, jak mají zdravit. Všichni se stoupli do prostoru před tabulí, který představoval tržiště. Žáci se po trhu začali potichu procházet. Na moje tlesknutí se zastavili, obrátili se k sobě čelem a svým pozdravem se pozdravili. To se ještě několikrát opakovalo. Při pozdravu se vždy objevil na jejich tvářích úsměv.

Když si sedli zpátky do lavic, povídali jsme si o dalších pozdravech, které znají. Líbilo se jim, že mohou poznat různé druhy pozdravů, kterými se zdraví v různých zemích světa. Od pozdravů jsme se pak dostali k druhům setkání.

Konec hodiny jsem neukončila typickým pozdravem (žáci se postaví), ale každý mě pozdravil tím svým, který si vylosoval na začátku hodiny.

V té samé třídě jsem vyzkoušela i aktivitu **Já jsem já, ty jsi ty...** První hodinu jsme si povídali o člověku jako osobnosti (o tom, že člověk je součástí přírody i společnosti, jaké má hodnoty, jak se lidské tělo proměňuje). Další hodinu jsem chtěla, aby se žáci pokusili zamyslet sami nad sebou, že i v té spoustě lidí, jsou i oni důležití a že každý je něčím výjimečný.

Každému jsem rozdala list papíru, který si měli přehnout na půlku.

Nejprve dostali žáci postupně tři otázky. Kdo jsem? Jaký jsem? Proč jsem? Po každé otázce napsali svou odpověď na pravou půlku papíru.

Na levou půlku papíru měli napsat nebo namalovat, co je baví, jaké mají koníčky, jejich oblíbení jídlo, pití, film, barva

Naposledy je čekalo namalovat svůj portrét na přední stranu přeloženého papíru.

Po splnění těchto úkolů jsme si sedli do kruhu i se svými výtvary. Když se všichni uklidnili, ukázali si navzájem své portréty. Se zaujetím pozorovali, jak kdo sebe namaloval, usmívali se u toho a ozvalo se i několik poznámek. Poté jeden za druhým odpovídali na dané otázky. Na první otázku *Kdo jsem?* byly odpovědi např.: *jsem holka, kluk, Lucka, člověk, žákyně osmé třídy, sportovec, fotbalista, dcera*. Na druhou otázku *Jaký/á jsem?* se objevovaly odpovědi např.: *jsem hodná, jsem chytrá, jsem silný, jsem rychlý, jsem kamarádká, jsem malá, dokážu někomu poradit a pomoci*. Na třetí otázku *Proč jsem?* byly odpovědi např. *abych dělala rodičům radost, protože mě rodiče chtěli, abych doma pomáhal, nevím, proč jsem*. Po těchto odpovědích jsme si povídali o tom, co žáky baví, co mají oblíbeného. Věcí, o které se zajímají a jaké mají koníčky byla spousta. Např.: *sport, fotbal, tanec, hudba, povídání si s kamarádkami, Harry Potter, Coca – Cola, hranolky*. Žáci se zájmem poslouchali vyprávění svých spolužáků. Když jsem se jich zeptala, jestli se dověděli o svých spolužácích něco nového, většinou zněla odpověď, že ne.

Na konec našeho sezení se žáci měli zamyslet nad větou: *Všichni jsme si podobní, ale každý jsme jiný*. Žáky napadlo např.: *všichni jsme lidé, ale každý jinak vypadá, má jiné zájmy, jinou rodinu; všichni chodíme do stejné třídy, ale každý máme jinou představu o tom, co bude chtít po základní škole dělat*.

Díky předmětu Dramatická výchova jsem se dostala do Základní školy v Rapšachu. Zde jsme mohli vyzkoušet aktivitu **Krok vpřed**. Provádělo nás jí celkem šest studentek, dostaly jsme 8. třídu na dvě vyučovací hodiny.

Už před hodinou jsme přišly do třídy, abychom si mohly vše připravit. Po shlédnutí dětí jsme zjistily, že ve třídě jsou dvě romské dívky. Kartičky s rolemi, které se týkaly Romů jsme vyřadily. Nevěděly jsme, jestli by jim to nebylo nepříjemné. Lavice a židle jsme odsunuly ke stěnám.

Na začátku hodiny jsme se všechny žákům představily a vysvětlily jim, co je během dvou hodin, strávených s námi, čeká.

Vybraly jsme žáky, kteří měli na sobě oblečení modré barvy a poslaly je za dveře. Ostatní museli přijít na to, proč jsme je poslaly pryč. Protože ale žáci už tuto aktivitu někdy dělali, věděli, že se jedná o diskriminaci a už jen přemýšleli, jaký znak žáky za dveřmi spojoval. Za chvíli přišli na to, že to byla modrá barva.

Poté si žáci vzali židle, sesedli si do kroužku a měli si spolu povídat o otázkách, které jsme jim zadaly: *Co si představíte pod pojmem diskriminace a co xenofobie? Byli jste někdy svědky diskriminačního nebo xenofobního aktu?* Žáky jsme během jejich vyprávění poslouchaly, zapojovaly se do jejich přemýšlení a pomáhaly jim pojmy vysvětlit a pochopit.

Po krátkém povídání si vylosovali z čepice své role. Nikomu nesměli prozradit, co si vytáhli. Seděli stále v kroužku, zavřeli oči. Pustily jsme meditační hudbu, aby jim umožnila zamyslet se nad svou rolí. Žákům to ale přišlo směšné a většina z nich se smála. Musely jsme chvíli počkat, než se zklidnili a teprve potom jim jedna z nás předčítala otázky týkající se jejich nové postavy. Po tomto zamyšlení se všichni potichu postavili vedle sebe do řady. Začaly jsme předčítat výroky. Pokud jejich odpověď zněla ano, udělali krok vpřed. Na konci už nestáli v jedné řadě, ale byli rozmístěni po celé třídě; někdo zůstal hodně vzadu, jiný naopak se dostal hodně dopředu. Když byli žáci takto rozestoupeni, měli se po sobě porozhlédnout a říct, kdo by koho předstíral. Některé postavy se jim podařilo přibližně odhadnout.

Ke konci hodiny jsme si opět sesedli do kroužku a povídali jsme si. Nejprve o jejich rolích, postupně jsme se dostali k tomu, jaká je situace v České republice. Někteří žáci byli hodně aktivní a povídali si, někteří zase jen poslouchali.